

agon
časopis za poeziju

BROJ 22 / jan-feb-mar 2013.

INTERNET ČASOPIS POSVEĆEN SAVREMENOJ POEZIJI

sadržaj

<i>uvodna reč</i>	2

poezija

Monika Vrečar – Svrbi od potencijalnog dodira	4
Dejan Koban – Mahanizam alge	7
Karlo Hmeljak – Protiv sebe	14
Veronika Ditinjana – Noćna šetnja kroz Lipicu	20
Tibor Hrs Pandur – MINDFUCK	24
Blaž Božič – Rebra	30
Uroš Prah – Kroz sebe klizeći	33

o poeziji

Temat : Tomaž Šalamun, Poker – 47 godina kasnije

Tomaž Šalamun – Poker (izbor)	40
Tibor Hrs Pandur – Brutalni realizam	57
Karlo Hmeljak – Novajlijama	69
Bojan Marković – Kenguru panšalamunske religije	75
Bibilografija Tomaža Šalamuna	79

<i>pisali su</i>	82

uvodna reč

Posle jedne tematske rubrike "Prevedena poezija", posvećene savremenoj slovenačkoj poeziji, objavljene u petnaestom broju, uredništvo Agona je odlučilo da savremenoj slovenačkoj poeziji posveti ceo broj. Dvadeset drugi broj sadrži dva segmenta, od kojih je prvi, "Poezija", posvećen najmlađoj slovenačkoj poeziji, a drugi segment čine radovi mlađih autora posvećenih Tomažu Šalamunu i njegovoj prvoj knjizi, *Poker*, objavljenoj 1966.

Rubrika "Poezija" otkriva najnoviju generaciju slovenačkih pesnika. Zastupljeni su **Monika Vrečar, Dejan Koban, Karlo Hmeljak, Veronika Dintinjana, Tibor Hrs Pandur, Blaž Božič** i **Uroš Prah**. Sem što su aktivni kao pesnici, veliki broj ovih mladih autora (od kojih je, najmlađi, Božič, rođen 1991) učestvuje aktivno u organizaciji književnog života u Sloveniji, osnivanjem časopisa, poetskih grupa i izdavačkih poduhvata.

U rubrici "O poeziji" donosimo temat posvećen prvoj knjizi Tomaža Šalamuna, *Poker*, zajedno sa kritičkim tekstovima autora mlađe generacije. Povodom Šalamuna su pisali **Tibor Hrs Pandur, Karlo Hmeljak** i **Bojan Marković**, u kojima se problematizuje Šalamunovo pesništvo i status u kontekstu savremenog slovenačkog pesništva, kao i njegov odnos sa najmlađom generacijom pesnika. Rubriku otvara **odlomak iz Pokera**, u prevodu Josipa Ostija, a prati je **bibliografija** Tomaža Šalamuna na slovenačkom i srpskom jeziku.

Veliku zahvalnost *Agon* duguje prevodiocima: Josipu Ostiju, Milanu Đorđeviću, Ani Ristović, Romeu Mihaljeviću, Ivanu Antiću, Dragani Alfirević, Ani Beltran, Ivu Podojsteršku i Darku Masnecu.

Bojan Savić Ostojić

poezija

Monika Vrečar

Svrbi od potencijalnog dodira

I

Ovaj će Božić biti drugačiji.
Djed Mraz je dobio rak.
Lampice ćemo zdrobiti palčevima,
da se žičice zakopaju u dušu
patuljaka i jelenčića i
ljupkih malih stiliziranih smrekica,
koje rastu na površini marcipanskih kolačića.
Citrusi mirišu nametljivo.
Prekriženi sa crvenim i nametljivo.
Štakor juri malog
miša koji stanuje pokraj
vuka s razočaranim
želucem.

Miš se odlučio i skočio.

Preskočio je štakora i vučića i smrekice i jelenčiće.
Preskočio je boje i pao.
Tamo je bilo tamno.
Šparglasto salo je proždiralo snopove svjetlosnih ljeta.

Božićnjakova brada odmara na toaletnom stoliću.
Non stop se nešto gleda.
Dosadno joj je, i gleda se.
Snijeg je došao.
Kasnije: snijeg je prošao.
Dok jugoslavenske zastave ostaju zauvijek.
Svima je hladno. Svima je dosadno.
Nažderavamo se marcipanom
i dosadno nam je ko kurac.
Stanice raka se u Božićnjaku reproduciraju bez greške.
Mali Isus svučen, na prvim stranicama Glorije.
Marija u Postojnjskoj jami zamrznuta
i prijanja na sigu.
Siga kapa. Dosadno joj je.
Kapa i dosadno joj je
u kurac.

II

Je l' ti hladno curice?
Stavi rukice među bedra ...
Među nogama je uvijek toplo.

Sva ta krv, koja ti se cijedi u uloške,
a toliko ti nedostaje u žilama!

Čini se da priroda
ipak nije mislila na sve.
Odnosno, kao i svi drugi
mislila je samo na sebe.

III

Mišići me bole
Zabadaš mi zube u rame
Kako smo odvojeni
Tvoji zubi
I moje rame

IV

Razgovarajmo.
Razgovarajmo i poništimo se.
Blebećimo, dok plahte stare
ispod naših tijela – i tijela
samo tamo.
I nitko ih ne dira, ne gleda ih
ne rastvara njihovo meso i ne kopa po
rastvorenim škragama.

Zima im je, svrbi ih, svrbi ih od potencijalnog dodira –
sve to užareno, samo
čeka.

Razgovaramo,
i meso se polako hladi, škrge se zatvaraju, tekućine se suše,
razgovaramo
i naša tijela polako očajavaju,
kao što očajava majka utopljenog djeteta.

Samo još gore.

V

ima stvari koje su mi potresnije
od smrti Steva Jobsa
na primjer kad ti se slijepe stidne
usne i zbog toga
pišaš po bedrima
mimo školjke

sa slovenačkog preveli autorka i Darko Masnec

Dejan Koban

Mehanizam alge

mehanizam alge

*deca će saznati poslednja i neće ih boleti
biće lep dan kada bude umro poslednji
ugušiće se od igračke u grlu
od tog dana niko više neće znati
šta znači reč igra*

I

Padaće ruke
i klikeri neće naći put
nikoga neće biti kraj uličnog znaka
jer će čitavo čovečanstvo na stadionu skandirati
da želi da oživi leptira
i proputuje sekunde do male večnosti

na kraju poligona su popadale kegle
bile su bez brojeva
niko nije mogao da izračuna njihov gubitak

as je bio predaleko i previše istaknut

parada je otkrila podele
među učesnicima
zastave su se vijorile manje predano nego prošle godine
predviđamo da se vrtimo oko bazilike koja guta
odane svatove i beskrajno saće

niko neće moći da pomogne deci
niko da se isprsi i krene napred
ptice su zevnule kljunovima
i zanemele pred snagom jedinog udarca

upadamo kroz zazidane prozore
više mogućnosti ćemo posuti po tlu
možda se neko ili nešto upeca na naš trik
smešteni na sigurno motrimo kroz jutarnju maglu

igra će se odvijati do kraja
sve je spremno da uskoro procveta

monstrum pada među rebra naših majušnih potomaka

ništa više ne možemo učiniti

ništa više ne smemo pomeriti

možemo samo da se okrenemo i krenemo dalje

tu je kraj

izvan se nastavlja svet

II

tišina se produžava kroz naše otekle pore
sve tiše i temeljnije zastakljena u sećanju

tišina prekriva pesak kojim očevi zasipaju naša grla
da ne bismo izdali opovrgnuta proročanstva

sami smo odlučili da ispalimo vatru i krenemo kroz napuštene gradove

svuda naokolo sakrivene priče čekaju na naše radoznale bore

a možda smo samo mali izgubljenici
i uskoro ćemo pristati uz dok sanjalačke zemlje

niko ne može da preživi na nebu sanjalačke zemlje

vazduh prekriva sluz nametanja

šizofrenija je naša jedina saveznica

ko noću krade kokoši
i ostavlja nam samo trula jaja

sastavljamo dug spisak

sva imena i prezimena su znana

sva imena i prezimena
naša su imena i naša prezimena

niko ne protestuje

lice nula

smešteni u dlanove
bačeni u vlastito kruženje

uvereni da je sva imovina u vatri
koja umanjuje svu imovinu

fabričke ograde nas poseduju
tokom prosečnog života

vrućina kleše spomenike
svake noći oni krišom plaču

noćas prekasno stižemo
na našim mestima su drugačije senke

raskrojeno granje
zakrpljeno nebo

mimo slobodnih parcela
prolazimo kroz hladna skloništa

silazimo polako i oprezno
da ne bismo probudili lenje kolose

transkripcija slobode

ocu

I

na koži
tanjiš
imena
ispuštenih
pokreta

II

dok je padala kiša nedopustivo smo spustili
u naručje zaborava svako svoj matični broj
i prokrijumčarili se u deltu razbokorenih sunaca

III

voleo si svetlost

kada ti je progorela oči
okrivio si tamu za svoj pad

IV

tresnuo si u visinu neba

V

ruka zgrabila ruku

spustila se zračenje namrštene sumnje

VI

odrastao u raskršću modrica

VII

uhvatio si se za naš poslednji pogled

VIII

oči su najveći čovekov bol

IX

nisam se razumeo
te razumeo

ništa
shvatio

algoritam obesti

zaboravio si padanje prozirnih tanjira kroz vreme

stare kamile su ti okrenule leđa i odlučile da za njih budeš stranac

nisi mogao da prihvatiš novo činjenično stanje

poklekao si

sitnice te navedu na samoubilačke ideje

i tada se izbrišeš

iznova skiciraš

mali si
šupalj
žičane ograde te opašu
ograničen pristup
za sledeću pesmu je prostor premalo previše za ludost
mesto koje je bilo tvoje okružili su novim zidovima
materijala je dovoljno
tačka smrzavanja je preblizu
katanac se bacaka po podu
i ne može da veruje sadašnjosti
zaboravio si sebe u oblaku nad jezerom
ljudi bi te rado šupljili u svoje praznine
kada roj bude sazreo doći ćeš do bazena

padni preko

pod površinom će tvoji rođaci hvatati sećanja
i ti ćeš biti svučen
i rastrgan lajaćeš

na dnu raste cveće
postao si ptica
i rastopio se u mozaik

pusti zmajeve

bacamo kapute preko knjiga
jer niko ne sme da vidi
mladi ljudi se neprestano ogledaju u svetlosnim telima
i gledaju cveće na prozorima

oči ih bole od nagomilanih dimenzija
uporni su
uvijaju vezane reči oko svojih osa
čeznu za izlaskom sunca
uporno vade zlatne poluge iz vatre
misle da će tako spasiti našu lepu civilizaciju
u baštama sade grmlje
koje pesnici u ovoj zemlji zovu magnolije
gnječe rukama svoje polne organe
dok misle na bledoljubičaste cvetove
magla prodire u kotlinu
smiruje i one najuznemirenije
sve će polako istruliti
smirimo se
sve će polako prekriti prah
belina zaposeda naše nomadske teritorije oko očiju
videti opasnost
stop opasnost
čuti stop
magnolije zasmrdele mlade žene ravne trbuhe
ko razume reč kraj
ko želi da razume rez na kraju reči ništa
i ništa
sve je smireno
mladi pesnici izbacuju glave kroz staklo
ne vide pohlepne ždralove
koji vrebaju na lica što ne slute ništa loše
igramo fudbal
mi ne možemo izgubiti
mi smo stražari nove lepe jednostavnosti
knjige se vraćaju na svoj drugi kraj sveta
gde nema zemlje ni kiseonika
shvatili smo scenario
koji niko zaista neće razumeti
važne stvari na ovom svetu su aktivirale samouništenje
bez panike
još uvek imamo ogromne plantaže magnolija

sekvenca u tri kadra

I

moram da kišim u sporim periodima

silazak

trag

II

utopiš se u južni zid stana
na sigurnom si
teraš sebe u ćeliju i stvaraš ambise

dirigovan

tako se parcelišeš

otelotvoruješ

raskrajaš

III

sve zatvoriš pod daske

kopniš u molekulima znoja

zatamnjenje

zvezde u reci crvljiva rupa u zori rub u jutru

iza žardinjera
leži pesnik
i diše

nepomičan
leži u materici majušnog grada
pretučen

zaboravi da pišeš
zaboravi da misliš
zaboravi da hodaš

pada u državu liliputanaca
ne može da veruje da se povlači
leži vezan dugim tankim nitima

ne uspeva da baci zrak

preko

sa slovenačkog prevela Ana Ristović

Karlo Hmeljak

Protiv sebe

„I prossimi avvenimenti rimetteranno
le cose a posto”¹ u pismu (Antonin Artaud),

u jeziku: „izraz, otrgnut od stvari,”
(Pier Paolo Pasolini),

u životu: „le modalités della sofferenza ,”²
(Michel Houellebecq),

u stvarnosti: „sa obnovljenim nadzorom nad onim
nad čim ga nikad nisam imao, i zato me možete
zvati samo pesnikom.“ (Karlo Hmeljak).

I

Sudbina daždi.
Više ne znam, više ne želim,
duvalo je, a ja sam se odmarao,
gledao krošnje,
kako se ljudi sećaju
Jana Palaha, i zaplakao.
Prisustvovao sastancima, čutao sam,
hteo sam čutati i gristi stihove,
voleti reke, govoriti ništa, kad znaš
za glas, alkohol, Agotu Krištof,
opsesije, sjaj,
svi su naposljetku iščezli.
Za bledilo, stabljike, bol,
za to da stojiš, da imaš
samo ništa.
Među praznicima, već dugo,
tako kako pišeš.
Knjige, kupi, ne hrpe,
nikuda peške.
Neka izgubi, neka poraste sa svojom težinom.

II

¹ Budući događaji će vratiti stvari na podobno mesto“ u pismu Anriju Parizou, Rodez, 22. septembra 1945.

² Načini trpljenja“, u eseju *Rester vivant, méthode*, prvi put objavljenom 1991.

Malo sačekaš,
kaže ptica Jesih.
Hoću da mama ne vidi
mrtve momke,
da Izmael ne bude ime,
ležati pokraj ceste bosa,
da ne stanem, padnem, ležim,
daleko od obzorja,
kad kiša pada, kada priroda
dođe, kad vas nema, kad selo
umre, i da ne mešam
stvari i da ne bude Inuita,
punih ljudskih tela i
uskoro kao nešto još.

III

To što neću
jeste inercija i odmak.
To je prići bliže a ne želeći.

IV

Vreme je nestabilno,
ulice nadiru, maestral
čeka, prepirke su buka,
unaokolo je šuplje i zagušeno,
iz oblaka i bez nas,
manevrisanja u prirodi,
baciti nešto
znači tiho misliti na vodu,
znači uhvatiti se za čelik,
imati svet izbliza
nenastanjen.

V

Ako se kladim na to,
ako te izdam.
A.
Podest, rešetke.
Ti hoćeš vreme,
ja hoću sad.

VI

Perche cazzo non gridi?

„Reke su postale hućeće“ (Miklauž Komelj)

Reka hući,
ja ne hućim.
Leto čeka,
svi su tihi
mogli bismo biti tiši,
mogao bih hodati po
zamrznutoj površini jezera,
gledati i u vas i u se,
pritisnuti ga –
sve bi ostalo isto.
Bili bismo tamo,
razdvojeni i nemi.
A sapun i voda koja teče,
i Miklauž Komelj koji kaže
Miklauž, i Arto koji piše
„Non si ha il diritto di scrivere così,“
i ja koji ne može, i Katja Perat i
Gregor Podlogar i Mitja Ficko i
Rada Kikelj i neko ko mrmlja i
Koprani – svi su bili tihi.
Hodali bismo po ledu,
kad bih imao glas, rekao bih:
reka hući,
u ostatku vremena bih čitao
Rester vivant!
Kad bih nekog sreo,
zapitao bih se,
ne bih više govorio dobro,
dobro znači isto koliko i
puter, paradajz i kvaka.
Led iz nas, blago, vidiš korake,
zbrinjava te još neko, smiruje te, i dobro
nije dobro, „nigde nam nije dobro“ ostaje,
mirno, od leda svećanije.

VII

Ne znam,
beležim
svaki put
ne znam –
tu sigurnost
upotrebu
norme

odbaciti
reči
ruke, srce
osećanja boraca
konačno
odbaciti.

VIII

Epizode se ne zgušnjavaju.
Godine protiču, same,
omama lebdi, sama,
mnogo njih veruje.
Saobraćaj je napolju sa zvukom,
sa nekuda hteti i odavno.
Kao dete nisam spavao i
u gužvi nisam mogao k sebi.
Onda sam vukao, tinjale su
moje želje, pad je bio slučaj.
Kad neko viče na tebe, kada na nekog
nerazumno vičeš, kad može da ti bude
najviše žao i kad ti ne oprostite.
Hladni, večni običaji,
noći koje iznevere,
oči koje iznevere,
ići daleko, napamet i nikuda,
ponegde nešto nađeš
ili ne nađeš i odrasteš.
Nečitljivo, incroyable, onda,
žvrlja, rak, plesaće,
pre crtano izjutra, zamišljeni,
malter će biti prelomljen kao prvog dana.

IX

Ubiti tebe
u svetu od nas.

X

Zatim je tišina,
sav preostali gubitak tamni.
Sećanje na njega ide, ovde je grad
sa ljudima, sa svojim idolima,
sa nagonima, s tim da ste
uvek.
Zatim sunce pada, u krilu

je toplo, lišća je sve više i
dugo neće padati, dugo
će ti trebati: sanduci, nošnje,
oligarsi i setve. I doći iz cveća.
Veče će istrajati, ne i ti,
on je izdaleka, došli su zgrejani,
bliže, klizili su rukama po nebu
i čitali: bliskost nas u tami,
ponegde predeli, puni kože,
blokova, krpa, stubova i ostataka,
sve za oklevanje i pri dodiru
reći: ja se od večeras.

XI

„Não meu, não meu é quanto escrevo.”
Fernando Pessoa, 9. 11. 1932.

Nisi odbio.
Kosa koja pod makazama opada,
novi rub u godinama i iz linija.
Iskra u tebi vene, sa to malo padni,
sa mesecom sa svojim linijama,
sa nestašicom i kišom,
sa dugim asfaltom, mokro svetli,
sa biti s obrazom na tlu, tim pogledom.
Neka linija u sebi, svetla noć te ima, mene i ,
nas i sebe, proračunata razdaljina,
veza, sreća i rok, i klanje i trza
i hvatanje, sredina života, imati napade
onda pošto ne mogu, zadubljen u misli, nesigurni
bačeni koraci s udarcima, tla se tresu, Irina,
ne znam, ali takođe, kasnije nepreglednost,
lomi led, ovde zauvek, „ne može iz kože“,
linija na zidu, kud si hodao blizu tragova s dodirima,
raširen, okrutan, to je od tebe ostalo u
podvožnjacima, u isticanjima, u okolinama poslednje strane
i hronologije.

XII

Samo neko ili manje,
trovanello, Vis u vazduhu,
budan u jedan sat.

Razmisli o:
čisto blizu.

XIII

Još se sećaš?
Rečnik,
to sa svojim dlanom,
nešto za Marju,
za Fra Anđelika,
površinu vode,
za svakoga.
Svetlost odrasta –
o moja dušo – mrtva ptico!
Onda opipavaš.
Nije samo jedan snop, bilo je drugačije
a danas više nije drugačije.
Vas zovem, razlike!

XIV

Vazduh je kidala ptičja pesma,
njih zora, mene dan.

XV

Sunce je jednako blistalo u moru
a na nas... na nas je padao mrak.

*sa slovenačkog preveli autor i Bojan Savić Ostojić
redaktura prevoda: Ana Beltran*

Veronika Dintinjana

Noćna šetnja kroz Lipicu

Απολογία

Lađe, natovarene do poslednjeg noža,
čekaju. Svaki dan kašnjenja
stane čitavo bogastvo, plaćene ubice
postaju nestrpljive, tresu im se ruke,
dok mimo njih prolaze neprezani vratovi
miroljubivih građana. Ministri drhte pri pomisli
da će čitava stvar da se okrene protiv njih,
iako su planovi dobri, precizno izrađeni
do poslednjeg parčeta slanine.

Ničeg strašnijeg nema: ujutru
se, umesto vetra, diže sunce.

Ostane da visi na nebu, kao klada na klancu,
a sekire nigde. Samo napeto uže ne puca.
Sunce sedi na slepoočnicama,
kruna sve jače steže lobanju.
Jedan život je sve što vladar ima.

Oprosti, kćeri, ali potreban nam je vetar
i to odmah.

Concierto de Aranjuez

*Bilo je leto, uvijeno u zimski kaput kiše.
Bila je jesen zrelih smokava i plave suše.*

Belo kamenje je čuvalo usnule bunare,
crne i slatke kupine su se posakrivale u niše
suvog lišća prekrivenog tankim slojem prašine i soli,
gole nizbrdice obraslo je srebrno grmlje
žalfije, masline su imale zapadnu stranu
a stene, pod stalnim pritiskom bure istočnu,
neživu, belu površinu meseca, oštih rubova
bez zaklona od sunca.

U popodnevnoj vrućini vreme teče
samo još kroz vene slepoočnica, zasićeno nepomičnošću
živih bića i vazduha, zemlje i sunca. Ništa
se ne može promeniti, govorio je osećaj,
ali mu nisam verovala.

S osećajem da se sećam
sadašnjosti, dok još traje, da sam poput gline,
poput hartije, nositeljka promena,
glasnik i poruka u jednom. Moja DNK,
memorijske ćelije u mozgu,
veze između njih. Poruka,
koja sama sebe uništi, kada je odslušaš
do kraja.

Smukovi na vrelom kamenju nisu opasni.
Opasan je samo strah, neoprezna
naglost sklanjanja. I previše sunca.

Ako se ne vratim, masline i trave,
kupine, grmlje žalfije i zmije, ostaće
isti, nepromenjeni.

Biće isti, i ako se vratim,
samo ja neću biti i između nas će ostati
neizrečeno pamćenje ukusa i mirisa.
Svako uspešno prepoznavanje biće
uzrok nove sreće. Nije se promenilo,
barem to se nije promenilo, u stvari,
ostalo je isto, jer prepoznajem to lišće,
jer prepoznajem jak miris trava,
jer je more još uvek slano a kamen
beo i grub.

Ne isto, jednako. I ako nije,
jednak je barem trag
promene, zapis da je vreme bilo
i ovde, da se zaustavilo između nas
i napravilo razmak u svom pisanju.

--

Legla sam na zemlju, bila je hladna,
mirna, nepomična, sklopila sam oči i čekala,
da me inficira njena mudrost, prestati
na vreme, prepustiti se. Sklopila sam oči.
Utišala misli. Samo uši
su ostale prizemljene. Zvuci praznog polja
i moje disanje. A onda neobičan zvuk,
kao da vetar pomera lišće u krošnjama,
kao da su krošnje pune i da je opet proleće.

Otvorila sam oči. Nada mnom jata ptica selica,
čula sam pokrete krila u letu.
Neočekivani zvuk odlaska i promena
me je razgalio. Ustala sam
polako, kao da mi dlanovi krila omogućavaju
da kraj sebe, iznenada, vidim prelaz.

Noćna šetnja kroz Lipicu

Šapućem, *Herr, es ist Zeit.*

Javor odgovara šuštanjem, pesak se drobi pod koracima.
Noć, delimično oblačna, na zapadu ostaci zraka,
sjaj izduvnih gasova, izmaglica,
tuširanje u konjušnici, konj u ogradi zakorači,
prdne, što odjekne u noći,
hotel je napola prazan, usnuli gosti,
konji spavaju stoječki. Nekoliko njih bdi,
šapućem, da ih ne bi uplašili nepoznati koraci,
vreme se zaustavilo, sati su uhvatili u noći
bez mesečine, svetiljaka, nešto svetlosti
dopire od hotela, premalo, pogled mora da seže kroz mrak,
oko se navikne, telo posluša. Beli konji
među senkama, najsvetlija tela pored zvezda.
Oseća se hlad, miris konjskog đubriva,
jesen nakon leta. Bršljan obrasta javor,
borovi utiru put hrastu, hrast podriva borove,
život jede život, tako mora biti:

razumeti redosled prelaza,
svoje mesto u njemu prevazilazi udeo ljudskog.
Opređenost srca je sve za šta smo sposobni.

Svet se oblikuje u otvorima tela,
pod krovom kapaka prespavam vratare neslućenih minuta.

Belac u ogradi se osvrće ka meni,
naslonjena na deblo kestena stojim
tako celu večnost. Oblak nad nama
troši spori spokoj. Čini se da ni samoća više
nije neizbežna, tuga otpada, prolaz je otvoren,
kroz njega se pretače nešto trajnije od reči.

Vrabac, kroz prozor bolnice

Video sam smrt,
kako je sela na krevet i izula papuče.
Pritisak mu je pao,

lice postalo belo, kada je legla.
Oči prestrašene.
Izleteo sam napolje. Jer nisam
učestvovao u njegovom životu,
jedino što beše u redu je da ne učestvujem
ni u njegovoj smrti.
Nakon pola sata vratih se
po mrvice hleba
koje su ostale od ručka.

sa slovenačkog prevela Ana Ristović

Tibor Hrs Pandur

MINDFUCK

1.

Dan-danas već ispovijest čeznutljivoga subjekta može biti subverzivna djelatnost.
Sunce dolazi. Ne znam se zaustaviti.

Uživamo bol.
Svaki osjećaj potencijalno je remek-djelo.
Ali najjača od svega je iluzija propuštene prilike.

Ne zanimaju nas cipele.
Hipnotizirani žudimo za nečim što vječno pobjegne kao misao, do koje te
uvijek iznova dovede činjenica da je prijašnja izmakla.

Bilo koga anonimno očarati.
Biti nadzemaljski egoist i žrtvovati se ritmu.
„Poljupci su zastarjeli. Slučajne naplavine. Staromodne. Jambovi.
Hiperzastarjeli. Slobodni stih zastario. Petrarca zastario. Ginsberg.“

Blaženstvo je osjetiti, da svi vide jednako kao ti. Blaženstvo.
Fenjere vidimo kao dobrovoljno silovanje.
Ništa nas ne ograničava. Rastemo. Picasso akademik.
Picasso plagijat. To nije moderno. To je pitanje metode.
Sada jesmo. Vjerujemo u meso. Suštinu zemlje stalno nosimo sa sobom.
U hlačama. Smiješni smo i banalni, smijemo se sami sebi.
Pljujemo u prženje, u vlastiti ručak. Dobijemo zaušnicu.

Što nas zaustavlja? Gajimo površnost. To je nova prirodnost.
Nastavljamo, kako se ne bismo osvrtni nazad.
Što dolazi poslije. Što dolazi poslije?

Pipam u mraku. Kriteriji su nepouzdana. Govoriti o stilu,
ne kako bi ga se govorenjem prakticiralo, jest parazitski.
Imati kriterije znači vjerovati u sebe kao cjelinu.
U čemu nema ništa postmodernog.
Najmodernije je naravno šutjeti.

Piši! Ako ti to kaže ona i razodjene se naravno poslušaj.
Tako si objašnjavam estetiku. Sve je povezano. I ne smiješ se zaustaviti. Jer ona gleda.
Ako zastaneš, kako bi razmislio o stvari, nemaš talenta. *I'm just enjoying. Is the body*

nice paper? Technically I mean. Izaziva me. Začinja me. To je nešto posebno, kada se svuče i kaže: Piši! To je invokacija. To, sve to lako se može izgubiti i opet ćemo biti praljudi. Improviziramo. Kao srednjoškolci

ŽELIMO IZGOVORITI SVIJET PA POTOM DUGO NIŠTA

2.

Estetski kriminal ljubljana.

Zna li tko te ulice? Neću. I don't to be a pervert.

Zato ne pišemo o seksu i o boli. Svećenici smo veselja.

Pišemo u hodu i zagazimo u lokvu. Okultiramo strah i druge.

Ne opisujemo sex shopove i albanske ćumeze konobara, koji u morbidnom svjetlu plešu na „*Joana gimme Hope*“. Nego samo čistu poeziju. Sve ženske su šutljive i željne i nikad ne plaču u javnosti. Ostajemo vjerni stvarnosti.

Arijadne smo, bez niti. Zaboravljamo.

Nemojte se predati toj nježnoj melankoliji, koja te ulijeva u sigurnost mirisa kao zipka od mahagonija i nostalgičnih slatkiša.

Ne predajte se bolesti, to je zastarjelo. Pleši preko toga.

Simbolisti nisu željeli objašnjavati. Mi želimo značiti.

Psi smo. Hranimo se vlastitim tijelima.

Jedemo da bismo bili gladni.

Ja nije važno. Nema entiteta koji bi trebalo predstaviti.

Nego više entiteta. Pod utvrđenim uvjetima iz kaosa se rađa red.

Tako nastaje svjetlost. Svjetlost je frekvencija.

Umjetnost je osveta propuštenih prilika.

Ovisnost, na koju si se navikao potiskivanjem egzistencijalne slabosti.

Trik kako miješati duhove u svom smjeru.

Rub jezika je uvijek dovoljno daleko.

Beskonačne mogućnosti otvaraju nam se kao prazna knjiga posred neba.

Otkrijemo Ameriku i ukaže nam se Marija.

Isijavamo. Neka dođe što želi.

Riskiramo ponavljanja, razvijamo metode. Isijavamo.

To nije pitanje izbora. Pljujemo. Dopustimo svima neka uđu.

Stojimo goli uz vjetar ili bez i svaki lahor nas razlije u nježnost, o kakvoj je Proust mogao samo sanjati.

Iako ponekad dođe. Kada samorazumljivo iščezne i moje usne. Od kojih sam odrezan. Putuju u Beograd autobusom pazusima i hrćućim i brkatim piljaricama i tužnim jednookim Ciganima. Rado bi disali i otvarali prozore, usprkos tome što su ih već otvorili, no i dalje bi ih otvarali. Ne gušimo se. Ne pretjerujemo.

Primjećujemo. Začuđeni. Zatečeni poput djece pred vlastitim izlučevinama.

U suštini mi taj trenutak proleti kao usporen spiralni san te jadne provincije, gdje je osmijeh gotovo božanska intervencija.

Što se dogodi s tom atletikom duha, poklonjeno kao teglica domaće marmelade od marelica usred strane zemlje, kao mistici mliječnih očiju što nadnose ruku nad urnu Nikole Tesle.

Kako bi ostao poput artefakta u nečijem potkrovlju.
Kako bi ga kasnije netko pronašao i pročitao osjećajući kao ljubavna pisma svojih roditelja.
Da mu lopovska suza klizne u usta preko topla lica. Kao katakomba.
Kao trešnjin cvijet. Kao zavist ove tišine, koja polako postaje *passé*.

Zhuang Zi je živ i živi negdje na Antarktiku.
Nitko neće znati kakve je ribe lovio svojom mrežom.
Pjesnik tijekom pisanja ne zna što radi.
Traži lusicu, koja nema imena.
Što se dogodi s listom papira, poklonjenom potpunom strancu pod sumnjivim okolnostima ili anonimno kao Treća simfonija?

Katkad smo tužni. I to će proći.
Ponekad pak nemamo drugoga izbora.
PONEKAD SE PIŠE U LJUDE A NE U KNJIGE.
Ponekad sve što je u nama želi postati pjesma i dodir i ispružena ruka.

Ako smo ljuti, govorimo ljutnju.
Ako smo ljubomorni, tiho masturbiramo na što smo ljubomorni.
Ako smo nježni, nježni smo. Ako padnemo, idioti smo.
Ako se zaustavimo pred izložbom, mi smo Miškin.
Ako si izgledamo snažni, oponašali smo Rimbauda.

To djelo će ostati u bilješkama. Predivno i nedorađeno.
Počeo sam, ali ne da bih znao kako ću završiti.
Moja je poezija postala disanje. Ne mislim da će to tko čitati.
Ne mogu prestati. Jedino što se sjećam. Govorio sam:
Polažem prošlost na žrtveni kamen piramide sunca.
I doista sam je položio. Kušam te riječi poput pijanog pavijana.

Tamo i ondje uzdigao sam se u dodiru papira, sve što sam propustio pretvorio sam u motiv i uvjet tako ga pretvorivši u ključno i nužno. Odstranio pogreške.
Odstranio slučajnost. I spojio se sa svjetlošću.

Postvarili smo si povjerenje u prostranost Sikstinske kapele i grurali prema obzorju. Željeli smo nešto dugačko sveto, jednostavno i bez natpisa...
Naravno da smo na početku bili tragičari.
Banalnost našega samoodržanja naučila nas je smijehu.
Nikada nećeš biti više od okusa atmosfere na nečijem jeziku.

Otkrili smo omnipotenciju. Postali verbalni fetišisti. Šljiva. Šljiva. Mucali smo na sve načine kao nagnuta znatiželja trogodišnjaka.

Genet je znao da si možda tek nijema apstrakcija, tijek isprekidanih osjećaja, osmijeh u pozadini, panorama.

Bol je podtekst. Čežnja je podtekst.

Sjena, koja ga je tjerala, bila je poput usuda nedodirljive misije
što škilji u napadu predsanitarnoga drhtanja, u svjetlu jadne svjetiljke ili pak moljac u
žarulji.

Želim čekati. Sve drugo je pitanje stila.

3.

Poslušaj...

Je li šum vode tišina?

Jesu li čestice tvojih misli diskovi svjetlosti?

Nije li *umjetnost* ležati gol i u snu u punoj dvorani?
Sanjati svoju vlastitu tragediju?
Vraćati joj se iznova i opet iznova kao u posjet maternici?
Možeš li svaku kretnju interpretirati u svoju korist?
Sanjao dovršena bića i probudio se još uvijek zaljubljen.
Još Kafka se nasmijao na ovu melodiju. Nema više tame.
Ništa izgubljeno. Gledam čuda na cesti.

Podređen sam kolegici iz razreda, koja me sanja i zadržava za sebe.
Muški se smjeste na stepenicu usred crne vlažne sive ceste.
Povraća u svoje ruke, luta po žuči, koju ne zna posložiti.
Mačka sluša petarde. Skrije se. Pas može samo lajati.
I sumnja da će umrijeti. I umre. A ti možeš zakoračiti u ponor.
Znaš da hoćeš ili jesi. Prije ili kasnije. Sve što živi.

Isuse! Moja misao je prebrza i prepoganska!

Jesam li se vratio, kako bih vidio
ne da bih znao kako mi oči čeznu po vlastitoj plaveti?

Je li se iz kovčežića moje violine istresao homunkulus praznih papira?
Jesam li bio prazna ruka i lovio ih?
Jesam li ih molio kao razlivenu tintu?
Jesu li se nad mojom posteljom ocrtavala kormila?
Jesam li drhtao?

Stric je skuhao zdjelu graha i otišao u Ameriku.
Njegova djeca podmićena vodom od maka
Jure za jabukama koje se kotrljaju nizbrdo.

Što je svijet? Poznajem ceste i ulice. Tamo vani još uvijek je divljina.
Tamo napolju vlada Slučajnost kao krucifiks nad ljepotom horizonta.
Poznajem nebo i poznajem dubinu mora.

Poznajem televiziju. Osjećam li strah, jer su dovoljno moćni,
da me mogu pretvoriti u dijete u Africi?

Razbija li se zora o disk konstelacije?
Može li se zaustaviti ta pošast?
Može se. Ta pošast. Zaustaviti?

Poslao poruku: „Radije sublimne etide nego prazni spektakli!“
Ponekad smo uvrijeđeni, jer se naše etide nekome nisu svidjele.
Potom vidimo da sude kao slijepci o bojama.

Svoje djelo još uvijek odviše staromodno poimamo kao dio sebe i u cjelini.
Iako je tako reći iscjedak. Također su i trenuci slabosti. To brzo okultiramo.
Ne kao sunce oblake. Ne kao oblaci sunce. Sami smo. To ne znamo. Vani kiši.
Gledam kroz prozor. Vidim kroz krov. Fizika tek kažem.
Svako malo dolaze krici kao užas, ponekad se nastavljujući u: „Vuuoo!“, što
znači da je krik tek izraz brzine nekog pijanstva, koje se uspinje, da bi palo;
ponekad su svi na prozorima i promatraju, ponekad plaču i jadni su, ponekad je pak
samo jedan krik, koji nestane dok ga ne proguta podmukla avenija. Tek jecanje, susjeda
se odmiče, upala je u tuču ili nešto gore od toga. Netko plače i nikada neću doznati
zbog čega. Je li se nasmijala? Smije li se u međuvremenu? Netko je tješi. Čudno.

Sreća je kada kažeš nešto što istinski osjećaš.
Prije nego zaboravim! Svijet se urušava. Živčan sam. Trebao bih van.
Smrt pojмимо kao vrata koja se nekamo otvaraju. Sve vidim istovremeno.
Bugarski autobusi. Ljudi u njima kao nijemi filmovi. Koper!
Uz malo sreće otvori se nebo. Dio neba. Usta neba.

I ne slabost nego strah što se skrivao odjeven u sigurne kuće nesvijesti.
Djedovina iščekivanja. I užici iščekivanja. Mješavina. Dijafragma.
Riječ, koju si zaboravio, a sve bi promijenila.

Ljubav je nečija odsutnost. Samoća je galama susjedstva.

Vidim kako moja djela izazivaju nepredviđene posljedice.
Mrtvu vranu u jesenjem lišću mogu shvatiti kao simbol na koji očigledno
namiguje neobuzdanost oblaka. Ali negdje se treba zaustaviti.
Treba šokirati ljepotom. Ili nasiljem. Nasiljem ljepote ili ljepotom nasilja.

Ali nasilje je prejednostavno. Svatko se može pripremiti za krvavo kljaštrenje
svoga spolovila pred alternativnom publikom.
Svatko može prenijeti gađenje i slomljene zglobove, žilete za to može kupiti svaki
seljak. Ali žilete ljepote... žilete ljepote...

KOLIKO STVARI NE KAŽEM
TAMO LEŽE LJUDI KAO KNJIGE, KOJE GLEDAŠ
VRUĆA KUPKA ŠKRINJA KNJIGA
VODA, KOJA SVE OČISTI. VODA, KOJA SVE OČISTI

„POKAŽI SVOJU RANU: Nikada ne možeš biti dovoljno moderan.“

Sanjao, da nešto nedostaje. Nešto što bih morao uzeti, bilo je okrenuto naopako.
Bilo je presudno, a sada je još više. Sjećam se toga brisanja.
Jer osjećam ono što ne mogu vidjeti: Vidim. Svoje oči. Povijest me gleda. Stare oči.
Nestašne oči. Grožđice. Tabernakul. Sakristija. Pjesnici mislima jebu jedni druge.
Množe se kao muhe. Zato je poezija besmrtna.

Traži granice. Uvijek granice. Rub toga ponora od kojeg možeš samo gledati

I jesi

Ne to koliko stvari popišeš i koliko ljudi uvrijediš
Koliko puta se postaviš kao div pred kraj dana
Koliko puta crpiš snagu iz predstave
Koliko puta si već izgovorio sve što moraš
A izvornost tvoje individualne bolesti se razrasta, prekine

Osjećaj da to brbljanje ničemu ne služi. Govori samo zato da može trpjeti sa
stilom. Poput čistačica koje pletu pulovere putem na posao, dok se pruga
urušava. Za svoga sina ili zeta, kojeg neće nikada roditi.
Velike i duge luđačke košulje za svoje misli

Vidio sam kako propadam u nekom drugom stoljeću

Vidio sam kako nestajem

Kako

Bez

Riječi

Nestajem

sa slovenačkog preveo Romeo Mihaljević

Blaž Božič

Rebra

Rebra

ovo je pitanje važno
ovo je pitanje važno
žderanje – deca s očima od inja od vrata do vrata idu
ničiji ugrušak zaborava
blagu pšenicu jedu bolesni grame [kilograme] putevi jedu svet
prozor prostran otvoren okviri nestali iz vidnog polja
svet vani prostran
prazan
ovo je pitanje važno za društvo
video predloge video iskrivljena mesta odmora bio onda sasvim pospan
padanje lišća vani je nežno i hiljadostrukih boja
video ove boje video nežnost neba video tvoju jesen bio posle sasvim sam
padanje lišća vani je nežno i hiljadostrukih boja
tamo potpuno pozadi narandžasto nebo iznad podlimbarskog tamo smo poslednji put gubili
tlo pod nogama prozor otvoren svet prazan
satići dugi satići zamenjeni sa satićima očajnika kojem pisac ne nađe imena
u obliku vazduha raspuštaju kroz prozore
u obliku svetla kroz pluća

rebra II

posteljina [kada sam] rebrasta kolevka upadao sam
a da nisam bio rasparan zubima žurbe šav sveta ovo je moguće samo
uz prelazak u mrak- uvala uvala koja pocrveni u podmilščakovoj-, očevicima se stresu
tragovi, što im se čini čudno, zbog toga im se uprkos tome što imam uprljane traperice
pridružujem i ja
bio je potpuno običan dan
sem toga što je bilo između oblaka malo više rupa kao što je inače karakteristično
za ovo doba godine
[repriza naših uličnih izgreda dole na ulici] i bili smo prisiljeni da jedemo
sneg koji je padao na armaturu razlupanog auta kod plečnikovog stadiona
tada je bila zima, o nagnuta zima i bio je снег, sasvim pravi, onaj od kojeg pocrvene ruke,
padao je sa drveća, ugađa samo ulje
za
masnoću rođeni tekućini primereni „put je prouzrokovao da srce teško tuče, činilo
mi se više puta kako se odseci ponavljaju, teški su mi žuljevi

razgrizali stopala, tekućinu sam pio iz njih, kakva dosada“
tamo pozadi potpuno pozadi pa nebo iznad podlimbarskog da li se sećaš
imali smo fotoaparata kad sam ti pričao o zamisli za snimke tvoje su oči
divlje tražile opredeljive tačke širom narandžastog neba

rebra III

ali bio je tada još dan „slezina“, zoveš me razvučenog glasa,
oštar i raskliman zbog prostranog neba iznad nas, „zašto se prosipaš iznad čela neba,
najedanput si uzrokovao dremež
kakva da ti dakle budem žrtva, kada je hladnoća naselila moje udove, kada mi je otekao
život?“

rebra IV

na metalkovoj stavljam u krug merkatorove čajne svećice
na zapuštenu dasku od drveta kroz koju su progledala stoleća
na meti je sada takva tama da ne vidim ovo što pišem ali
mogu reći da u ovoj pesmi neće biti razmaka
i tako ću i dalje nastaviti dodajemo među sobom poslednje pivo za 4 dana ću imati 20 godina
iznemogla su pluća od tog dima trajali smo do 2 ujutro potpuno kul je
potpuno kul je takođe kada se bacamo na kakvu klupu ili
rub pločnika i pijemo pivo iz limenki

rebra V

prizor do spoljašnjosti skica do sebe
biće potrebno da neko ovlasti svoj nastanak-
s tačno određenom količinom materije
, još u bledilu
da se usprotivi nasilju prizor omogućava podroban pregled, pre nego što postane napuštanje i
zemlja: potrebno je da lišnjača svoj pristanak, narandžasto nebo iznad podlimbarskog svoje
postojanje
pokraj vrtića gledam svoja stopala kako idu svako veče izleže prozore osetljivo zviždanje u
mojoj glavici
i napravi leganja i napravi viđenja i
upravlja pramac umiranja ka samoumiranju.
Smrznuta osnova noći [otpravljam nekoliko trenutaka u nag papir koegzistira
taj glas s drugim, postao predmet molitve, video ove boje video nežnost nebesa poklonio
ti spokojnu molitvu deteta, tresao lonce, skinuo majicu zbog vrućine, širi se molitva u
mikrotalasnoj pećnici, glasnice iznemogle]

rebra VI

sneg koji je padao na armaturu razlupanog auta kod plečnikovog stadiona

rebra VII

najbliža snimka šapne nešto nerazumljivo o nežnim rekama, tamna težina indukcijske ploče

*sa slovenačkog preveo Ivo Podorstejšek
redakcija prevoda: Agon*

Uroš Prah

Kroz sebe klizeći

Nisam to što ovdje piše,
nego ono kamo to vodi.

Inventura

Crveni aparat za gašenje
manjih požara
u predvorju velike knjižnice.

Rebrasti svod
paralelnih kanala
izrađen od metala.

Dolje izlaz,
drvene-staklene-kamene stepenice,
žena dolje, žena gore.

Muškarac gore, par gore.
Muškarac dolje, muškarac gore.
Muškarac dolje, žena gore.

Plava kapa, bijeli šešir.
Bijela torba, plavi ruksak.
Plavi pullover, bijele hlače.

Umjetna crvena skupljena kosa,
Plavi podočnjaci,
Bijele usnice.

Malena glava u otvoru.
Malena glava iza stakla.
Glava.

Izlizan, plavi, prašnjavi,
pogažen, zgnječeni, ostrugani,
otopljeni, beskrajani tepih.

Jedan, dva, tri,
četiri, pet znakova
za izlaz u nuždi.

Sedamdeset i jedan rasvjetni objekt –
šezdeset i jedan vidljiv,
deset predviđenih.

Jedna bijela utičnica
na praznom bijelom zidu.
Brza crna crta uzduž.

Drugi manji aparat za gašenje
odmah uz crveni kalendar
za jučer, danas i sutra.

Srebrnosivi preklopni
mobitel,
dva znaka za zabranu mobitela.

Voda dolje, žena dolje.
Torbe dolje, žena dolje,
Muškarci gore, muškarci gore.

Muški toalet nasuprot
ženskom toaletu.
Muška vrata vidljiva.

Muška vrata u pokretu,
Pijani prosjak
S otkinutim potplatom.

Ruka u vrećici u košu
pod manjim aparatom za gašenje.
Prosjak dolje, vrećica u košu.

Žena dolje, krzneni kaput dolje,
glava dolje, plavi tepih,
smeđa cipela, crna cipela dolje.

Knjige dolje, papiri dolje,
pluća dolje, salo dolje,
znoj dolje, zrak dolje.

Svjetlo dolje, vrijeme dolje,
Bog dolje, moć dolje,
sve dolje, ništa dolje.

Dolje dolje, gore dolje,
sve dolje, sve dolje.
Dolje. Dolje. Dolje.

*

Dok sam se opraštao,
ti si se, jer drugima nisi htio
pokazati da se zaljubljuješ,
sakrio pod stol i
razvezao mi pertle.

*

Otprilike kao
kada bi me baš sada pozvao.
Zamišljam te u sebi.
Nije nužno da se uvučeš u mene –
tvoj koščati torzo zaplete se u moj koščati torzo
i naša srca
ususret klizeći kucaju zajedno.

*

Tvoje poruke utisnute u noć.
Drvo raste u kamen.
Biljka se utiskuje u šljunak.
Riječ u tijelo.

*

U nekoliko otkucaja bolnih usana padaju sati.
Duboki smeđi slani stupovi, a ne oči.
Dvije stisnute kite.
Otkucaj.
U trenu se usred pupoljka smjesti svemir.
Uvuče se, nestane središte moći.

Probušene kraljevne

To je jedan od onih tipova
koji govore
da žele biti porno zvijezde.
Pritišću glave uz zidove,
guzice podignu u zrak
i mole te da ih poševiš.
Potom stenju od užitka.
Šapću ti
da ih čudno pecne
kad im ga gurneš do kraja.
Obojene duge kose,
lica pokrivena rijetkim maljama.
Okreću se.
Prema zidu, prema plahtama, prema stropu.
Preko ruba postelje
ka prozoru ispruženi vratovi,
dignutih kita.

Mjesec love široko otvorenih usta.
Tada se učine lijepima.
Kada su lijepi.
Kada su anđeli savršenih tijela.
Svi napeti, meki i sretni.
Njihova crna kosa
tada se sjaji
poput ošamućenih vrana
na rosnim cmureškim poljima.

MMORPG

Tri dana sam radio
tri dana sjedio
nisam spavao i nisam jeo
da sam kupio konja
i porazio neprijateljske snage
to je moja pjesma
to je moj život
zahod je predaleko
otvorim prozor
i pišam na ulicu
iz autobusa
buljiš u moj smežurani kurac
kako smo obojica lijepo osvijetljeni
volim te.

Horizont moći

Ništa ne očekujemo jer
smo naviknuti da ništa ne dolazi.

Kada ništa ne dođe, bit ćemo tu.

Cmurek I

A prašina ide svojim putem.

Pod pritiskom stoljeća stapa se u kamen,
ili ga vjetar raznosi, a potom
u troposferi pretvara u kišu
koja natapa apačku ravnicu.

Po krovovima klopoće ta kiša,
po krovovima pod kojima spavaju djeca,
napajajući njihove snove –

Seoski pijanci pričali su im o vremenu
kada je Muri još bilo dopušteno poplaviti
i kada se razlijevala njihovom isušenom dolinom,
da su, tada još i sami djeca, trčali
srebrno ljeskajućim poljima
naplavljenih riba.

Raslojavanje

Ako si koža, papir,
i ako je ispod papir
i još ispod
a ispod ga je još više
a pod njim koža
a ispod nje drvo
i beton
i zrak,
drvo
i beton
i zrak,
drvo
i beton
i zrak,
drvo
i beton,
puno betona,
a zemlja je pod njim
i pod zemljom, tko zna što je pod zemljom,
koliko dubok će biti rez,
koliko dubok, pitam te,
da dođeš do mesa.

Težina pokrivača

Prikovani na postelje
udobno trpimo.

Cmurek II

Sve mi je dano
svijet
dijete
zemlje
prašina
ono
što mi uzima očeve
jer ih ne smijem imati –

imam tekst
koji se plete
stvarajući uzorke
stvara moje vrijeme –
odjednom se neću moći riješiti samoga sebe
iako znam da se taj trenutak bliži –
za sada
treba
živjeti.

Osjetio granice
stupajući na njih
pokolebao čežnje.

Tijelo je riječ.
Tijelo je riječ.
Tijelo je riječ.

Godine će odjuriti.
Stajat ću u kristalnoj čistoj ledenoj vodi
kroz šljunak i kroz prste
i prste u šljunak
i unutra
i mrak.

Tetris

Što više gradim
veća je i sve
isprepletenija pukotina.

sa slovenačkog preveo Romeo Mihaljević

o poeziji

Tomaž Šalamun

POKER (izbor)

Prvo izdanje zbirke *Poker* objavljeno je 1966. godine u samizdatu, u Ljubljani. Na srpskohrvatskom je objavljen 1988, u biblioteci Lica (Sarajevo), u prevodu Josipa Ostija, crteže Metke Krašovec i predgovor Tomaža Brejca.

Izbor se oslanja na ovaj Ostijev prevod, pripremljen za štampu za dvojezično reizdanje ove zbirke (Knjižuljak, 2013).

Uz izbor su dodate dve pesme koje se nisu pojavile u *Pokeru*: „Duma '64“, objavljena u časopisu „Novi razgledi“ (1964), u prevodu Ivana Antića. Donosimo i pesmu „*Zašto sam fašista*“, koja je objavljena 1968. u časopisu Katalog. Ovde je data u prevodu Milana Dorđevića.

Duma 1964.

Sjeban od Apsoluta
nažderan devica i drugih tronutih na smrt
volim vas, o, bližnji, boga oca dosetko krotka
volim vas, o, celovite ličnosti pogleda slatkog
u mom se duhu pokrenula milost
o, vlasnici duševnih patnji
o, dresirani intelektualci znojanih ručica
o, logičari vegetarijanci s dioptrijom minus petnaest
o, rektori s brnjicama
o, ideolozi u pratnji svojih kurvi ideologija
o, doktori nauka što loške medenjake i interpunkciju prežvakavate
o, mumije akademske što bolu i strasti aplaudirate
ti, Paskalu, koji si dao sve od sebe, i, ti, Bah, kome se, eto, posrećilo
o, liričari što hlapite neizrecivo slasno
o, hortikulturo, prosvetitelji i ptice lastavice
o, socijalizmu a la Luj XIV ili kako zaštititi jadne životinjice
o, sto trideset i pet ustavotvornih organa ili
šta činiti da crknuta mačka ne zaudara
o, revolucionarne mase ili gde je taj sanatorijum
što bi našu impotenciju lečio

Hodio sam zemljom našom i dobio čir na želucu
zemlja Cimpermana i njihovih bubuljičavih obožavateljki
zemlja slugu mitova i pedagogije
o, Slovenci kremeniti, nazebli ste predmet istorije

*

GLJIVICE

I

Bila je strašna vrućina
to naime moram reći
Idemo u krdu kao goveda
neki pobožni
a neki ne
kako koga uhvati

On pourrait bien y mettre un taxi
debela Tevtonka pade prosto zakovrnu
ŠUTKE
to mi se strašno sviđa takva ozbiljnost

Bila je strašna vrućina
to naime moram reći

Sine pa se vozi u kočiji za dvjesta lira
c'est quand même drôle tout ça
i već se ukaže Sv. Franjo s pticama
izađe iz konzerve Simmenthal i zatvori poklopac
poverello con i suoi occhi ingenui
strašno mi se sviđa
taj posljednji konstruktivni tip
u evropskoj istoriji

Bila je strašna vrućina
to naime moram reći

II

Naime tako je sa svim tim
najbolje stvari su gljivice
gljivice u supi
ništa ništa ništa ništa

fiuuuuu jedna gljivica
jedan zeleni peršunčić u smokingu
pa dugo dugo vremena tama
potom otrče po čistačicu
koja je za to odgovorna
ništa ništa ništa ništa

fiuuuuu još jedna gljivica
inače zdrava
samo krv nije A jedan
jer je preboljela hepatitis

Teške su teške te gljivice
teške u božiju mater

III

Odstranićemo cipele sa gumom
jer se takve više ne nose
i smrt i muhe
koje nemaju uređena pristaništa

odstranićemo neke glupe brojeve
tako da konačno možemo disati
i slobodno brojati
jedan dva tri sedamnaest
odstranićemo sve riječi
koje imaju manje od pet slova
jer je potpuno jasno
da se takve riječi samo valjaju
i planine

odstranićemo krug
jer imamo kvadrat
jer zašto bi čovjek imao
jednu nogu ovakvu
a, drugu onakvu
i poslijepodne
jer tada sunce zalazi

odstranićemo slezenu
jer šta ćemo sa slezenom
kada imamo jetru i pluća
i uopšte već suviše tih stvari
i Siciliju
jer je obična patološka pojava
linoleum
jer ne zna gdje leži Baku
i sweatere jer se oblače preko glave
odstranićemo disanje
 jer se provaljuje
 jer se provaljuje
 jer se provaljuje

i konoplju
jer lan i konoplja
to strašno čudno zvuči

odstranićemo nebo
i vodu jer počinje na V
a samo pogledajte taj znak

kako balansira na jednoj nozi
i zijeve prema vrhu
i na kraju vrijeme
i uopšte čistoću
jer svaka čistoća se uprlja
a šta onda a šta onda

IV

Bez tebe slovo P svijet ide dovraga
paradajz pasmina politika
jeste li vidjeli papagaja bez slova P
ili pipicu popušiti Pennsylvania
bez tebe slovo P ostaje još
kremica akvamarin umazati namazati
a sve se zasniva na paklicama
pogledajmo samo teškoće
koje nastaju u zemljopisu
ideš svijetom dođeš do Patagonije
stop crna rupa
ne možeš uzeti ni štap
da ga nasloniš
na pred-Patagoniju i post-Patagoniju
pa ti sijevne i kažeš TRAM
a i TRAM ti padne u rupu
jer nema paklica
nikada ne jedeš po narudžbi
uvijek žvačeš menu
a onda hoćeš da spavaš ali samo zijevaš
i zijevaš nag jer nema pidžame
tako se razvija nemoral
tako se razvija nemoral
perad poštar pamtivijek

V

Čudno mi se utapaš kenguru
a kada ti nudim slamku
samo me vlažno gledaš

nikada nisi razmišljao
zašto krave ne niču
nego se uvijek rađaju
kao telad kenguru

strašno lijepo si zaplivo
to je istina
mada su bile neke sjenke

već od rođenja
nisi jeo gorgonzolu
kosa ti je bila na jastučićima
i nešto rikiki
bilo je u tome kako si se okrenuo
jesi li uopšte svjestan
da je Caravaggio bio psihopata
da je plakao kada je vidio rotkvice
a gdje je put na Krim kenguru

krao si nam cipele
prevrnuo beccaccin
od vremena si htio praviti šnite
a vrijeme je uvijek vrijeme
samo da je u sjenci
slijepi se u pravi čas kenguru

pokušajmo reći Victor Hugo
Victor Hugo
no no vidiš da ide
da li bismo mogli reći i Esplanade

tako je kao što sam mislio kenguru
nemaš baš tifus
ali nisi ni mnogo bolje
čudno mi se utapaš kenguru
i kada bih ti bacio traktor
kladim se da bi ga ogulio i pojeo
ali traktor nije za to kenguru

traktor je za to
da pokušaš izaći iz vode
ogulimo i pojedemo jabuku

ili da pozovem rođake kenguru
ili želiš da budeš udovica pola svoda
ili u slozi je moć kenguru
ili da ti nešto zapjevam
ili da ti zapjevam
quand un pompier
rencontre un autre pompier

ništa ti neću zapjevati kenguru
zato što će takvu pjesmu pjevati
tvoji neprijatelji
jer takvi su neprijatelji
da pjevaju takve pjesme

VI

The 'potamus can never reach
The mango on the mango-tree
/T. S. Eliot The Hippopotamus/

Sirom se hranimo ujutro ili poslije jela
Je regrette l'Europe aux anciens parapets
istoriju prave napredni
No to je baš to što je najveselije

Bradva Hegel cvjetići u prirodi
tri su pojave stvorenog
Mojsije je pao iz pelena u istoriju
u sivim dokoljenicama čeka na propast zapada

Trpeljivost vjera u nauku ribe u moru
tvore svijeta raskoš
vreća vreća vreća vreća
DOLAZAK IZ VREĆE DRUGO POGLAVLJE

STVARI

III

Prvo kopaju velike jame
potom se umore
 jer kraljevstvo božije dolazi poslije smrti
iskop smanje
ne mili im se više
 jer kraljevstvo božije dolazi poslije smrti
potom uzimaju zlatne nožice
i polako režu
moraju i odmarati
ljudi su vjerovatno
kao i mi
onda se još igraju
graviraju tu i tamo još poneki rez
a inače uglavnom glačaju
boje lijepim bojama
i sasvim na kraju umočte te u lak
DA SVIJETLIŠ
DA SI LIJEP
 jer kraljevstvo božije dolazi poslije smrti V

Jeste li već vidjeli boga
kako trči da bi stigao pravovremeno
u pola tri
odgovornost odgovornost
ne približavaš se ni početku ni kraju

nepomična privezana
umjesto da tek tako klatiš nogama
odgovornost odgovornost
svijet bez prirode
svijet bez razgovora
neodgovorna su drveta dok rastu
i šta da riječ radi s njom
ne treba je sunce pri svom zalasku
ni nebo koje je samo plavo i ništa drugo
koga je pitao bog
kad je stvorio leptira takvog kakav je
a kad mu je mogao napraviti noge 15 cm
u presjeku
odgovornost odgovornost
barok prehrana naroda

VI

Jednog dana postaneš svjestan da je ruka
da je već odavno naviknuta da je ruka
nabreknula od svoje ručnosti
gleda te mutna, naviknuta da je ruka
ali šta sad i kakve će biti posljedice
divlje odbacuješ to što nije tvoje
i moliš zašto si baš ruka
budi pijesak ili voda
ili prelazak svjetlosti u tamu
ne mogu reče ruka
predugo nisi znao
nisi ti nego sam ruka
ali šta sad i kakve će biti posljedice
ko će odrediti nove granice
nisi dobro razumeo reče ruka
nisi ti nego sam ja ruka što se širim
potom sam rame
blijed sam i pjevam glasno pjevam
i pravim postelju
prestani već jedanput s tom svojom malom
požutjelom mišlju
nisi blijed nisi pjevao nisi glasno pjevao
ni pravio postelju
jer NISI TI NEGO SAM RUKA
svijet je raspad svijeta
ali šta sad i kakve će biti posljedice

VII

Nacrtaću krst

†

vijuge na mojoj stolici za ljuljanje
kako tužno visi košulja
kad ju je napustilo tijelo
mada je još košulja
i tu je ključna tačka našeg poraza
i kofer i ravnalo T
jeste li već vidjeli stolicu
koja trči od kupatila prema kuhinji
ili u obratnom pravcu jer to nije važno
i histerično pita
šta će biti s mojim posmrtnim životom
jeste li već vidjeli balkonsku ogradu
koja kaže dosta mi je
dosta mi je
dosta mi je
i ja volim svoj mali život
i ja moram imati nešto od toga
a kada ste išli Glagoljaškom ulicom
i ugledali između kuće broj četiri
i bunara staru čizmu koja leži
tamo od one godine kada su bile
posljednje noćne regate i pobijedio je Mario
je li vas čizma pitala
dobar dan oprostite
što vas ometam na cesti
ne čini li vam se
ne čini li vam se
ne čini li vam se
Neshvatljive su stvari u svojoj prepredenosti
nedokučive bijesu živih
neranjive u neprestanom oticanju
ne stižeš ih
ne hvataš ih
nepomične u čuđenju

Homage kapi stricu Gvidu i Eliotu

Kao što je Cerar postao svjetski prvak
jer je imao nešto na nozi šta li
tako ću i ja postati strašno velik pjesnik
jer su me dotukli
tom plavom kapom od Françoizka
poslanom za Božić 1946.
tako da sam ga zatim morao
uvijek preskočiti u našoj molitvi

pjesmi nad pjesmama panšalamunske
religije
strašno demokračičnoj i ljudskoj ustanovi
jer je obuhvatala sve
od marki kekša Cilke Horaka Kajfeža
do tog ubogog ludaka
koji je propio svoj hotel u Ventimigli
i usahnuo u svijetu
kao što je usahnula naša molitva
njen posljednji veći reformator bio je
stric Gvido
koji je inače bio poznat među ljudima
jer je izumio novu cijev za parne kotlove
ali to nije bilo njegovo glavno zanimanje
njegovo glavno zanimanje
bilo je zalijevanje ruža
i isto kao Spinoza
samo što je bio veći
neprestano je razmišljao o smrti
kupovao nam sladoled
i svakog dana iznova otkrivao
šta je bilo između
magnolije Brandenburg i Amerika
prije dva dana umro je Eliot
moj učitelj

Flor ars hippocratica

Jeste li kada gledali dominu
kako se ruši
kako sve popada
šest tačaka i bez tačaka
i još neki stari kekš
neki sir bez rupa
neki tužni čaj bez limuna

kad najednom nestane struje
i spakuju te
i više se ne možeš igrati buha
i snijeg je
i hladno je
i teta Agata urla ispred vrata

najviše se dopada brnistra
jesenji listovi
koji u vazi do posljednjeg trenutka
stišću zube
i dugo se ne zna kako će biti
hoće li se sasuti vaza

a velika je mudrost zalijevanje cvijeća
a uvene
a polije se po škrinji iz Gabrč
smoče se marke
Derč
albumi

na drugoj strani sjedi djed
na sofi tik pred prvi rat
čisti puške
pada kler
jarebice

a ostala rodbina
strašno brzo muze krave
i uči da sjedi
jer trebaće
nekako proizvesti svu tu prošlost
ukloniti to kaljanje
 a aucun sens public takve bajke
 nikoga se ne isplati pozvati na ručak

a onda dolazi otac
na donji rub slike
gdje je nacrtan Sv. Vid
Gorice i uopšte vinograd
nag pred kućna vrata
akcije svog skrušenja
i proplakanih noći
jer je htio da bude proleter
ali se onda u svojim srednjim godinama
naglo popravi
i dođe tako da ukrasi trpezariju
zamotan u nepromočivo platno
s vatom u očima reče

limuni limuni
ili nešto naglas pročita
žena bez muža je
kao loza bez kola
Ero s onoga svijeta
Ero s onoga svijeta
blue period
ili se strašno grčevito
objesi za rub vaze
ali literatura je nešto drugo
ali upravljanje državom je nešto drugo
ili dođe djed
i na takav način svuče kaput
oooo kaže oooo

rastresen sam zaboravan
ne znam šta radim
i strašno trčim
svlačim se putem
i skočim u postelju
a okruži rodbina
svijetli mi lampom u oči
i pjeva ponosno
oooo kakva krv

a ja se prevalim
sakrijem iza barikade
potegnem svoj COLT

aucun sens public
takve tendenciozne umjetnosti
nijednog prokletog sporta nema više
nijednog tramvaja za Bronowice
nijednog Brandenburg i Amerika

i idem u Krakov Bruges ili Assisi
Rotterdam
sve te proklete stanice
kolodvorske restauracije
nag ležim na sofi i pušim
Molly ukradena Ferlinghettiju
ili Christine
sva ta Barbara
pogledaj te fotografije
to je tvoja vjetrovka
i strašno fino se osjećam
i pokrijem se kapom

na svojim lutanjima nikada ne nosim
kašičice novine peškire
naljepnice Par avion

pusa reče moj sin
i sagnem se
i objesi mi oko vrata čudnu stvar
na kojoj dječijim rukopisom piše
UMJETNI KURAC

FLOR

ARS HIPPOCRATICA

Zlosvjestan

Zlosvjestan zanemarena riječi
Aškerc te ubio

oborio ti kuću
i dugo nismo znali
gdje si završila
izgorjela
ciglom dotučena
ili odstranjena poput graha
ispaljenog kašičicom
i bilo je teško užasno teško
kako da zablefiram tako veliku rupu
sa zlonosan sa zelenosvjestan
sa crvenjenjem ili sa zelenom trepavicom
niko naime nije znao odakle su pistači
i gljive kako stoje na berzi gljiva
i koliko godina imaju umorne životinje
i bilo je teško užasno teško

naravno bilo je beskrajno jednostavnije
Zlosvjestan je nekoć ustala
protegnula se
i progledala kroz škure
Aškerc dolazi rekla je
ne uznemiravaj one koji imaju volje
da premještaju cigle
i uzela je pokrivač
i uzela je pidžamu

Mir ljudima na zemlji

Bog se sjeća svih putnika
kiše u Arrasu
sina Davidovog
i vjeverice kako pada na zemlju
a ja vičem zečevi
mислеći da su stvarno zečevi jer slabo vidim
Bog se sjeća Stavrogina
pinija i istrunulog drveta i naših igara
kako čačkam zube
i kažem mir ljudima na zemlji
od svog empirskog pokušaja
najviše mi se dopadaju empir noge
bog se sjeća
Bog se sjeća kako sam se namučio
dok sam od kruha napravio tetraedar
bijesno ga bacao o zid
a bio je rat
i drugi su jeli saharin
Dolazi vatra
noć sa zaliscima
pakao vidim gdje je stajao moj anđeo

Milost

O bogu vrlo kratko
nikada nije rekao obilje
nikada ružmarin
nikada miroljubiv
a kada su bili mravi po ćoškovima
bili su nego šta mravi po ćoškovima

recimo prašina
kuda da pada
nadolje ili ukoso
ili da bude korijenje
sve to bog rješava strašno postupno

kadkad kaže ARHAIČNO
ali niko se ne mrdne
niko se ne probudi
odista se niko ne probudi
kadkad kaže pobili smo nosioce cvijeća
i kupi sjajni papir
kupio sam sjajni papir kaže
pobili smo nosioce cvijeća
i naredi ladica po moru plovi
drveta se povijaju
a nešto pade tako da špricnu

ti si svjetlo svijeta
ne može se sakriti grad na brdu

Kino

Nećeš imati vremena
nećeš imati vremena
vremena nećeš imati
nećeš
nećeš imati vremena
SŁONECZKO piše kada udeš u tramvaj
mada to ne znači
da možeš sjesti na pločnik
pljuvati na klavir
ili bilo gdje ukopati svoja kolica

L'attachement à une même pensée
fatigue et ruine l'esprit de l'homme
Pascal

nećeš otkriti svoj svijet
nećeš otkriti
nećeš otkriti svijet

nikada ne znaš
kako će te izdati srodni duh
kako ćeš na 46. stranici Gabriela Marcela
otkriti njegovu ženu
aljkavu Frau im Liegestuhl
kako ne pere kosu
i kako ima razdjeljak
nikada ne znaš neće li te
kada stupiš u kraljevstvo
napasti riječi
Prlek Konrad Prvačina
i ko će si
jednog sasvim običnog poslijepodneva
kupiti tirolski šešir

zaboravićeš kako se igrala pandola
i gdje je Barbara
koja je rekla PLEH
i šta da radiš u toj zemlji
nije ti jasno
nije ti jasno

nije ti jasno šta je veće
skupljanje starih vaza
ili sretati istu majoliku
iz Gubbia Faenze ili Cafaggiola
u sasvim novim okolnostima
nije ti jasno
nije ti jasno

nije ti jasno
kakav smisao ima prepisivanje signatura
ko je ubio Margaretu Austrijsku
i zašto centralno grijanje proguta
Velazqueza

svejedno ukradu kutiju za otpatke
zaspu tvoj prelaz
onda zadaviš Našu Gospu
dozvolite mi taj mali trik kažeš
jer treba biti ljubazan s ljudima

Tombola

Ko si ti što si me bacio u tu zemlju
što mi popravljajš lift
krmiš moju kokoš i nosiš zelene naušnice
ko si ti malo prljavo dijete
što padaš kroz prozor
skupljaš marke ili rušiš zid
što mi prebacuješ preprodavanje
posiječeš drvo i jedeš kruh s puterom
ko si ti što te gledam kao dimnjak
s najvišeg balkona palate Tacco
bez fresaka na kostima
ko si ti što snimaš drvo
a kao smokvin si list
sa slomljenom rukom
umukli svijet naopako složenih krovova
neobičan transparent
ko si ti što se voziš Packardom 1927
otkrivaš pokrivaš svoje meso
ili hodaš u samim čarapama
tombola očuvani cvijet
dijete pustinje
ko si ti što u tuđim tavama
gledaš svoju krv i pobjegneš protivpožarnim
ljestvama
što poput gospodina Taverniera
otkupiš zemlju iznad ženevskog jezera
a mada sam guliš krompir
i čistiš dugmad
ko si ti što bi poginuo za pravopis
i mrtav gledao kako se puši pura
s tanjura kako se puši
što si devetnaesti put farbaš vrtnu ogradu
a ne odstranjuješ tu fleku
događaj u raju Guy Patin
izgubljeni Buxton patent za ključeve

Moj karakter

Moj karakter je uglavnom još neistražen, možda još uopšte neotkriven. Nikada ne govorim o svojim tajnama, nikada ne blefiram, nikada ne kažem osim toga.

Biće rat, a ja nemam teškoća. Iskopam sebi oči i gledam zlatnom pozadinom, s posebnom specijalkom svoga roda.

A zato ne blefiram, jer to rade bleferi, a dobro znamo ko su oni. I nema spasa.

Bleferi i blefiranje se tako povezuju da više ništa ne pomaže. Recimo kada odlaze. Stvar sam tačno prostudirao i mislio sam sljedeće: kada budu bleferi otišli, kada budu bleferi otišli, jurnuću svom snagom prema vratima, zatvoriti ih i blefiranje će ostati zatvoreno u sobi. Nije li tako.

Osim toga jednostavno ne kažem. Radije se pravim mrtvim, sagnem glavu i čekam. Niko me neće isprovocirati. Niko me neće toliko isprovocirati da kažem osim toga.

Sad ležim, sad sjedim, kažem gudački instrumenti, na zavjesi je prašina,

TO JE BORL, TO JE TAJ NESREĆNI BORL.

*

Zašto sam fašista

Dosta mi je socijalne mimikrije. Samo je ubijanje ljudi istinska akcija, napeta, uzbudljiva, fantastična. Osluškuje se, vidi, miriše, oseća i opipava cvrčeće meso. Blaženi rat. Samo majka kojoj čizmom gaziš sinčićevu lobanju zaista zaurla sa istinskim bolom i ne treba da se bojiš da blefira. A najveća istina je najveći izvor estetskog užitka. Najveća informacija je ubiti i izmučiti čoveka koga najviše voliš. Nisam zagriženi pristalica ubijanja stranaca, neznanca
vredi ubiti samo zbog novca, ne zbog umetnosti. Ako vojnik ubije vojnika, to je nešto prosečno. Ali kada simpatičan, lep, elegantan mladić u nastupu otkine vilicu svojoj majci ili palcem probuši mali otvor u lobanji svog bate dok ležerno razgovara, a njegov religiozni, smireni, otvoreni i mudri pogled nimalo ne gubi od svoje nevinosti... O, svetlosti! Takođe, fino je kad se dva gola vojnika ljube. Milijarder lepše izgleda od zanatlije, a bračni par koji se voli podseća me na debelog gadnog poslužitelja koji jede škembiće. S tog stanovišta je interesantno gledati kako onanišu crnci zrelih godina. Belci se prilično boje, a crnci vrište i hropoću, kao kad pomešaš šum roja pčela sa nepodmazanim kolicima koja cvile po šinama. Osim toga, mršavi su u bokovima i nemaju sala. Samoupravljači su debeljkovići, fašizam je rasig. Fašizam integriše čistu lepotu. Fašizam znači mladost, svežinu, moć, akciju i vitalnost, jevrejske svinje su trule, pljuvačka im se skuplja oko uglova usana. Ko vas je zaslepljivao da ne vidite tako jasne stvari?

Fašizam znači moć i vlast
I voleo bih da vidim onoga koji bi zbilja
više voleo da bude benav, slabunjav i progonjen.
Je li bog bio demokrata kad je jednim potezom
odvojio vodu od neba? Onaj ko me bude uspeo
da uveri u to napraviće od Tomaža Šalamuna
ovcu i unuci mojih unuka pokoravaće se
njegovim potomcima. A do tada ostajem ono
što sam, i sve dok ne pokupim dovoljno
oružja, novca i ljudi, sve dok ne
prikupim dovoljno štofa za uniforme mojih
dečaka, sve dok u vojsku i udbu ne
infiltriram dovoljno mladih genija,
pisaću pesme o lepoti prirode i
skromno i tiho se pripremati za
veliki dan.

*prevod sa slovenačkog : Josip Osti (izbor iz Pokera), Milan Dorđević (Zašto sam fašista),
Ivan Antić (Duma 1964)*

izbor: Bojan Savić Ostojić

Tibor Hrs Pandur

BRUTALNI REALIZAM ILI RENESANSA EROTSKE LEVICE NOVE SLOVENAČKE SCENE

Poetry is news that stays news. (Ezra Pound)

Sve što čovek uradi iskreno iz sebe, bez obzira i bez oklevanja, uvek je dobro. Isto tako kao što verovatno osećate kada je izgovorena reč iskrena, a kada konvencionalna... (Ivan Cankar)

Šta god ljudi želeli da sakriju, od drugih ili od sebe, čak i stvari koje nesvesno prenose – jezik sve otkrije. To je, nesumnjivo, smisao aforizma: *Le style c'est l'homme*; sve što čovek kaže može da bude gomila laži – ali njegovo pravo ja se otkriva svima u načinu na koji govori.
(Viktor Klemperer: *LTI – Lingua Tertii Imperii*)

Then every thing includes itself in power,
Power into will, will into appetite;
And appetite, an universal wolf,
So doubly seconded with will and power,
Must make perforce an universal prey,
And last eat up himself.
(Shakespeare: *Troilus and Cressida*)

Prispevam k zgodbi, ker ni
dvoma, da bo dosti tez, kdo sem.
Moje življenje je jasno in se imenuje
tako, kot se imenujejo moje knjige.
Prav tako sam sem, kot ti, voyeur. In
prav tako se zdrznem, če me kdo
zagleda. V oči te gledam. Oba veva za
vprašanje. Kdo ubije? Kdo ostane? Kdo
gleda? Ta, ki z besom trga obleko
s sebe, da bi bil nedolžen, ni to krinka?
Tvoje srce bije, ker bije
moja kri. In narobe. Moje srce bije, ker bije
tvoja kri. Isto pravico imaš kot jaz,
ki sem tvoj angel varuh, tvoja pošast.
(Tomaž Šalamun: *Monstrum (lat.) od glagola monstrare*)¹

Ovaj tekst trebalo bi da bude o Tomažu Šalamunu, ali on je u stvari samo izgovor za pisanje o našoj generaciji (ako zamišljam generaciju ograničenu na godište, to je otprilike od osamdesetih do sada, iako je za mene izazov da generaciju razumem kao sva bića, koja žive istovremeno u datom trenutku). Šalamun svejedno u svom opusu kruži nad nama i tera nas na suočavanje. Želim da odredim pravac koji je on pokazao, prostor koji je on otvorio. Šalamuna ne možemo posmatrati odvojeno od njegovih knjiga, vidim ga kao čoveka, i kao snagu, koja vrši uticaj. Kao onog koji želi urgentno da utiče i da pomera. Koji ne može da nas ostavi na miru, zato što vidi i oseća da je urgentno da se dobra (šta god to značilo) poezija piše, kao što

je jednom napisao Paund. Možda nešto kao refren Calle 13: „Kad god se malo čita, puno se puca“.

Pesnik minira, razgrađuje, izjednačuje značenja. Izjednačuje reči i prosvetljuje onako kako ga jezik nosi. Jednoznačnost prosvetljuje. Vrtlog značenja, koji kruže oko reči kao zemlje oko sunca, kao reči oko želje. Pesnik je satelit želje. Može jedino da srče jezik, jer ga jezik srče dok ga jezik srče.

Šalamunu njegov status obezbeđuje najmanje 50 izuzetnih pesama ili 10 izuzetnih knjiga, koje „zauvek“ prave neizbrisiv rez oduševljenja, rez koji je otvorio jezik i pokrenuo ga unapred. Šalamun je izuzetak, zato što ne prestaje i zato što zarađuje samo od poezije. Ako poeziju definišemo kao otpor, to može biti i problematično, posebno ako znamo da se poezijom ne može dobro zaraditi za život. Možda je to konstrukt ovog prostora. I slavni pesnici su anonimni, jednom je rekao.

Na primer, pesma *Zašto sam fašista* je i danas subverzivna, jer tera čitaoca na suočavanje sa sopstvenom etikom. Napisana je kao provokacija i kao objašnjenje uloge maske. Možemo je uzeti zdravo za gotovo, i razumeti je kao Šalamunovu ispovest koja to nije, možemo biti šokirani i užasnuti. Možemo je čitati kao opasno i ozbiljno objašnjenje fašističkog stanja duha, i kao masku, koja kroz brutalni smeh upravo ovu poziciju raskrinkava.

Sećam se kako sam nekada za obaveznu lektiru u gimnaziji čitao afirmisane slovenačke autore, i kako sam se zaustavio kada sam naišao na *Poker*. Tada se dogodio smeh, osećaj da neko živ sve to govori i da jebe jezik njegovom sopstvenom igrom, jer je svestan da je svaki jezik konstruisan jezik: predstava predstave. Tada se desilo nešto što je dugo nedostajalo, neposrednost (koja je kao i svaki jezik maska), „brutalna iskrenost“ uprkos svemu. Spoznao sam rez. Šalamun je u stvari počeo da iskorišćava ambivalentnost jezika, višeznačnost teksta, fluidnost menjanja perspektiva, njegovu teškoopredeljivost ili beskonačno kliženje označitelja. Kada kažem „ambivalentnost jezika“, mislim da možemo Lotreamonovu rečenicu „Sigurno si jako snažan, jer je tvoj oblik više nego ljudski, tužan kao univerzum, lep kao samoubistvo“ da čitamo barem na dva načina: ironično „strašno kao samoubistvo“ ili bukvalno „lepo kao samoubistvo“. Očigledno svaka reč nosi i svoje suprotno značenje, kojim je definisana, i na taj način, u svojoj ambivalentnosti lebdi, oscilira, i teče, i jeste.

Verovatno su mnogi doživeli nešto slično, kada su, odvraceni od letargične ljubljanske škole, poslali svoje tekstove Šalamunu, jer on bi trebalo da zna. I odgovorio je, zaista je pročitao to što si mu poslao, i proglasio te genijem; rekao je da je to što pišeš totalno neviđeno na ovom prostoru, piši, radi, teraj! Dao ti je svoj zanos i svoj blagoslov, koji su ti očigledno tada bili potrebni. I što je najvažnije: razgovarao je sa tobom kao sa svojim vršnjakom, koji ne pripada nikakvim uredničkim krugovima ili čak generaciji, iako je bio već afirmisan kao izuzetak iz dominantnog poretka. Bez obzira na to da li si se nakon toga distancirao od njega, ili pokušavao da ga pratiš, imao je uticaj. Imao si osećaj da si se susreo sa živim nasleđem, sa živom vezom između Kocbeka i Detele. Da si nešto posebno, ako bi te pozvao na večeru, pio sa tobom i lupetao o prošlosti budućnosti. Tada, kroz te monologe, koje si jedva razumeo, postalo je jasno, da Šalamun govori isto kao što piše, jer tako razmišlja i deluje i jeste. Obećavana ti je, naravno, pomoć, koju je nudio, sve dok nije postalo jasno da ga mnogi ne shvataju ozbiljno (da ga čak i mrze u onoj meri u kojoj su ga nekada slavili), jer okreće svoj točak beskrajnog uživanja u jeziku u nedogled, i kao da ne ume ništa drugo.

Otkrio si da postoji celo literarno polje, gde se suočavaju i bore volje pojedinaca. Otkrio si da je Šalamun pre svega veliki čitalac, da neprekidno budno motri i čeka nove tokove i da je zato stalno u toku. Ko je zapravo zaista pročitao Šalamuna? Tim pre što nije još završio. Da li je Šalamun namerno nečitljiv, ili je čitljiv u svojoj nečitljivosti (Komelj)? Namerno piše tako da ne možeš da ga totaliziraš, ako mene pitaš. Preslikava jezik života i „bog je njegov čitalac“. Iza sebe ostavlja muziku, psihotopiju života, koju ni sam ne razume.

Transformacijama svoje svesti daje trag i formu, na način na koji se iz odluka kleše životna priča, isprobana i prenesena u autobiografiju tragova, koju može da razume samo neko drugi (ili možda ne), odnosno razumeva, tačno u smislu Pesoe: „Moja poezija je moja autobiografija“. Šalamun je ekspanzija jezika, ekskurzija u no man's land govora, afirmacija neograničenog, onostrano mistično iskustvo, prepolovljeno kao nar magičnog realizma brutalnima.

Šalamun ne prestaje i da nastavlja glas koji se zapisuje u ritam, i kroz koji prenosi ta stanja do transmutacije, prenosi i preskače u transverbalnom vajbu, koji njegovoj „besmislenoj“ igri jezika daje smisao, formu, snagu, koja te posrče i ispljune – obično tako, da si prisiljen da mu pišeš. Ukratko, pokrene fizičku reakciju. Činjenica je takođe to, da čitanje Šalamuna povezujem sa tim kako on zapravo čita sebe, tako da na kraju, njegove pesme više uopšte ne možeš da čitaš bez sećanja na intonaciju ritma čitanja. I sam je svestan, i izvinjava se, što je cedio dosta „salate“, koju sada diluje okolo kao neki agent samog sebe, i da ne može pobeći od toga, jer se od pisanja (odnosno, pre svega od objavljivanja i prevođenja) napravio biznis, način života (ili, kako se kaže, profesija), a da ga ne napušta strast transmutacije jezika, koja je motor sopstvene egzistencije. Zapravo je Šalamunu njegovu ekspanziju prevođenja omogućila međusobna povezanost i blizina jezika i teritorija bivše Jugoslavije, a isto tako i njegova sopstvena beskrajnost i ekspanzija u svet. Kada pišeš, pišeš prvo sebe i tek onda druge. Razni pozivi Šalamunu da prestane da piše, čine mi se smešni. Kako nekome ko je opsednut kretanjima jezika, možeš da zabraniš da piše, da mu zabraniš da govori, da liže? Pesa je prostor koji zauzimaš. I papir je beskonačan.

Verovatno je najveći jaz između Šalamuna i naše generacije način na koji je vlast doživljavala umetnost (ili javno izražavanje svojih državljana) i na koji ju je zapravo čitala, i čak reagovala na nju. Drugim rečima: koliko je priznavala njen uticaj, moć, i potencijal za društvene promene. Imao si jasnog neprijatelja, što može da izgleda predivno ili tragično, jer te vlast određuje, granica je postavljena, i znaš da možeš ili da moraš da je prekoračiš (na neki način barem u jeziku). Razlika je to, da je u Socijalističkoj republici Sloveniji bilo lakše biti disident. Maček (tadašnji šef policije) morao je da čita Šalamuna i sigurno se prepoznao u crkutoj mački iz *Dume 1964*, i zbog toga zatvorio Šalamuna na pet dana. Maček je sigurno Šalamuna ozbiljno shvatao, i na taj način je priznao da je Šalamun svojom pesmom proizveo nešto analogno pravom zločinu. Sada možeš da govoriš koliko hoćeš, i svi se prave da to nema nikakvog uticaja, kao što inverzno tvrdi Katja Perat u pesmi *Engels*: „Toliko krvi za slobodu govora, a sada svi ćutimo.“ Ili kao što kaže Hakim Bey, koga ovde citiram: „Na istoku pesnike ponekad bace u zatvor – to je nekakav kompliment, jer govori da je autor napravio nešto barem isto toliko istinito, kao što je krađa, silovanje, ili revolucija. Ovde je pesnicima dozvoljeno da objave šta god – to je zapravo nekakva kazna, zatvor bez zidova, bez odjeka. (...) Ako vladari odbijaju da vide pesme kao zločine, onda neko mora da pravi zločine, koji su u službi funkcije poezije, ili tekstove, koji su oličenje rezonance terorizma.“ (Hakim Bey: *Temporary Autonomous Zone*, 1985)

Kod Šalamuna intuitivno razlikujem najmanje tri modusa pisanja, koji se prepliću. Prvi je najočigledniji – slovenačka književna istorija ga je iscrpno obradila pod pojmom ludizam – gde se isprobava jezik, prepušten bezglavoj igri reči, zaronjen u zlato i na granici sa blebetanjem beskonačnog toka svesti i asocijacija, do tačke kada postaje smešan. (Usput mi se čini, da je to što su teoretičari nazvalo ludizam samo humor kojim Šalamun jebe jezik, i pušta da jezik jebe njega). Drugi način, odakle se piše, jeste iz živog trenutka vremena, još uvek oduvan u neobičnosti svog govora, ali osetno napisan iz živog iskustva, kao što se piše dnevnik ili pismo svoje privatne epopeje direktno, probijen ekstazom samodivinizacije, ili tragičnim oduševljenjem svime što je i što se događa. Oduševljenje je ovde glavno, možda i više nego slast, magičnost isprepletenih snova i budnosti, svesti/nesvesti, tame/svetlosti.

U toj samodivinizaciji je mnogo žalosti, u toj beznadežnoj želji da voliš i da si voljen, da gledaš i da si viđen. U svakom slučaju se primećuje želja po ogoljenosti, neposrednoj izloženosti elemenata užasu i uzbuđenju s(r)amo(t)će. Tu ili tada je Šalamun naj snažniji, možda upravo tada, kada priznaje kako smešan i krhak može da bude. Treći modus je onaj koji se piše direktno iz iskustva snova, koju mozak koji se budi prevodi u nešto sasvim neočekivano i drugačije. Logika snova, preskoka rečenice nepogrešivo se upisuje u samu strukturu pesme. Kroz ogoljavanje sadržaja snova u spontanom pesničkom mediju se otkriva unutrašnja logika sanjača, koji služi tome da se njegov tamni, odnosno skriveni sadržaj (najintimnije moguće u datom trenutku) ispolji, i na taj način predstavi prećutanu priču, koja u najboljem slučaju dekonstruiše poziciju moći sanjača. Time, naravno, rizikuje sramotu i strah pred nagošću, što odgovara načelu da poezija treba da bude ono što nikada ne treba da bude izgovoreno: specifično neopterećeno stanje svesti otkriveno (i tako istina, među mnogim istinama), preneseno u čitaoca preko ritmičkog medijuma verbalno. Zna (i možda je to tragično) da je njegov tekst nešto što se piše tek onda kada ga neko čita, neko koga ne poznaje, iako zna da prenosi vajb zajedničkog, onog što oduševljava, ako oduševljava.

U zadnja dva modusa je Šalamun najbrutalniji realista, jer je brutalna iskrenost (iako je svestan svakog izraza kao izraza određene maske, koja tim što otkriva u stvari sakriva, a sve bivanje onoga koji zapisuje je življeno da bi iz živog iskustva jednom nastao tekst) preovlađuje, uključujući jednako nežnost krutosti kao i karneval smeha, jednako opuštenost izraza kao i indiferentan otpor savremenom. U njegovim najboljim tekstovima, koji su majstorski u šiftovanju perspektiva, jezika i slengova, preovlađuje želja za posredovanjem ekstatične svesti (iako bukvalno izmišljene) po svaku cenu. Šalamunov najveći doprinos vidim u opuštanju i oslobađanju slovenačkog jezika, jer je počeo da se piše iz živog govora, zaboden u svetost trenutka, gde se putovanja njegovih tela i svesti upisuju simultano u tekst kao iskustvo teksta, koji otkriva i skriva svoju poziciju: bila to slast, beskonačna glad jezika za novim, divljijim, brutalnijim, ili oklevanje neodlučnosti, ili njihanje između svega pomenutog.

Očigledno sam u gorepomenutom procesu zasejao seme novog književnog pokreta: brutalni realizam, iako mi se književni pokreti čine kao veoma sumnjivi entiteti. Možda je neko izabrao da insinuiram da je Šalamun rodonačelnik brutalnog realizma, ali to nije tako. Brutalni realizam postoji oduvek. Uvek kada se neko direktno ogolio rečima, kada je rekao nešto što ne bi smeo, ili priznao nešto neviđeno, praktikovao je brutalni realizam. Izmislio sam ga da bih mogao u ovom tekstu da govorim o mnogim različitim autorima i fiktivno ih uvrstim u isti pokret, samo zbog toga što živimo u istom vremenu i zato što povremeno objavljujemo u istim časopisima. Izmislio sam ga da bi nas možda na ovaj način lakše prošetao po širokoj bivšoj domovini i da bih pokazao kontinuitet nove literarne generacije, obzirom na to kako pokušavaju da nadjebu žamor. Tako sam izmislio da je ono, što nas povezuje težnja za brutalnim realizmom, koji ima otvoren smer i nejasno definisane kretnje jezika, i koji teži neposrednom izrazu slobode jezika.

Pišeš o nečemu što je već prošlo, ili što će proći, i obrađuješ tu mrtvu materiju da bi je čitaoci oživljavali na načine koje ne možeš ni da zamisliš; i što bi te predstavljalo tako da si dovoljno kul, da se osećaš relevantno. Ako svoje postupke shvataš kao profesiju, i ako ulažeš određenu svetost u sam čin stvaranja, tiho želiš da kroz tekst ofturaš do prazne pozicije za kojom čezneš (i koju istovremeno prezireš), da bi mogao da kažeš za sebe da si kul, ili samo osećaš da moraš nešto da kažeš, i to i kažeš, bez previše razmišljanja o posledicama. Da bi taj tekst poklonio, a možda čak od njega živeo. A kako je najbolje da to uradiš? Šta je najviše kul? Koliko daleko možeš da ideš? Da li zaista želiš da se otkriješ i ponudiš najskriveniju materiju krhkosti svojih težnji, i da se kladiš da će ta intimna bomba biti najpolitičnija moguća (što je, naravno, specifična maska); ili se pretvaraš da si kul, usred strašne trezvenosti malih stvari, koje nabrajaš kako bi izbegao konfrontaciju sa onim što je zaista važno, na

primer sa smrću, ili još gore: sa trenutnim životom? Ja mislim da najdublje reže otkriće koje pesmu definiše kao nešto što ne treba nikada da se kaže, na užas i na uzbuđenje s(r)amoć(t)e. Ne treba pri tom zanemariti virtuozna istraživanja i razvoj jezika, opuštanje govora kroz slavljenje komunikacije, posebnog oduševljenja nad oplodavanjem značenja. To ide najdublje, i to je ono što nas odvaja od starije generacije, ako ona zadovoljno lupeta kroz bedu površnosti vesele tuge jedne provincije, koja se pravi da je metropola. Koliko da se skinemo? Koliko nas boli kurac šta drugi misle (a posebno komisije, urednici i izdavači i ostali fiktivni drugi)? Da li govorimo o onom što nas zaista muči? Gde smo i kako se upisujemo u literarno polje? Kako upisujemo i reflektujemo savremenost? Kako nas savremenost upisuje? Da li upisujemo literarno polje ili stvarnu situaciju, iz koje pišemo, u to što pišemo? Da li se ikada otkrijemo? Do koje mere smemo zaista da se ispišemo i da sebi priznamo na koji način smo upisani u svet?

U svakom slučaju, pisanje te istovremeno otkrije i sakrije. Zašto ne bismo rizikovali i rekli sve, jer se to kao ne sme? Ono što osećamo da ne smemo? Ono što sanjamo i čega se najviše stidimo? Obično je istina ono što najviše boli, ono što nas najviše usrećuje, najviše zasmehava. Možda svako hoće, kroz to što piše, da se ufura, ili da utiče, ili da prenese neku važnu poruku (ili barem ono što zamišlja da je važno). To kako srčeš čaj, kako se voziš biciklom, kako se stiskaš po hladnim stanovima ili tamaniš pivo na filozofskim diskusijama, za mene sigurno nije najvažnije. Najvažnije za mene je otkriće i prenos krhkosti određene svesti u određenom trenutku kroz najmanje moguće cenzurisan mozak. Telo u akciji, koje sumnja, susreće, boli, želi da menja, vrišti: Pokušaj pomeranja svesti u ritmičkom mediju. Što je uvek tekst. Nema ništa pogrešno u tome da ti prevod jednih nije kul, a nije mi kul ako ništa ne rizikuju. Mnogo više kul mi je pokušaj ogoljavanja svesti, divlje priznavanje (ne)moći, rečima ukroćeno ludilo ekstaze, nego statično gruvanje bezizlazne sreće. Više volim eksces dijalekata, živ jezik, koji udara po samoćama, rešenjima i lupeta. Jezik, koji rizikuje, iako možda posustane. Jezik, koji isprobava i ne jebe pravopis. Jezik, koji prevodi doživljaje tela, koji neće da postane biznis, koji ne kalkuliše, nego reže kada reže, i to je to. Koji se ne trudi da bude lepo vaspitan, nego te posisa, ako hoće. Ili je miran, ako želi da bude miran. Koji je najsubverzivniji, kada je najintimniji. Koji te odnese. Koji te bukvalno dodirne, jer proizvede realan efekat, fizičku reakciju kao što su smeh, oduševljenje, plač, ples, gruv. Koji napravi tvoju omiljenu kretanju, stecište svemira. Koji te pleše, piše, i dalje oplodava. Zato brutalni realizam, iako je verbalni prenos, ima realne posledice. Jer pomeri tako, da eksplodira ili implodira, i napravi prostor tako da pokaže da je svaka vrednost verbalno konstruisana vrednost, ničija i nepripadajuća, fluidna kao jezik, arbitrarna kao moć.

Uroš Prah je 2012. u literarno polje lansirao nežan dinamit, pesnički prvenac *Preko sebe klizeći* (*Čezse polzeči*, Centar za slovenačku književnost). Brutalna iskrenost tog realizma eksplodira tiho, podmetnuto u svojoj jednostavnosti a beskompromisno usled tajnovitosti i sveta, koji ga otkriva. Svoju snagu crpi iz svesti o totalnoj krhkosti i ekspaniranosti elemenata, koji nikada (usled bogatstva humora, ozbiljnosti i bezbrižne ironije tog samozvanog „pesimističnog idealiste“) ne odbacuje viziju lepote, mudrosti, prijateljstva i čak pravičnosti uprkos svemu, banalnosti savremene politike ili trenutnog ekonomskog stanja. „Beskrajno mali si,/ ali zvezdani prah./ Gaji svoje povrće/ i malo konobariši./ Sutra će biti još gore.“ (*Mladost*). *Preko sebe klizeći* nas suočavaju sa „pod određenim uglom/ u ovoj mutnoći kroz uspravno otvoren prozor/ dolazećoj svetlosti lepog/ u razduhovljenoj hibernaciji/ na sve spremnog mladog čoveka“ (*Child in time*). Prevod tog stanja, koje se bez sumnje prenosi iz redosleda brižljivo odabranih stihova u tela čitaoca, jeste njegova neosporna karakteristika. Oni koji klize preko sebe smo mi, uhvaćeni i proterani kroz provincije velikih gradova ka konstantnom pobeđivanju sebe. *Preko sebe klizećije* zbirka želje i otpora, i istovremeno intimna pisma ljudima naše generacije, koja se čitaju kao suverene ispovesti i duboki uvidi u neobične oblike savremenosti. *Preko sebe klizeći* je pisana iz čistoće, iz nedotaknute margine,

gde možda najsnažnije i reprezentativno odjekuju stihovi: „Nisam to što ovde piše, već gde to vodi.“ U ovim stihovima je sakrivena cela poetika i srž brutalnog realizma. Ja sam to kuda vodi ovo pisanje, znači brutalnom iskrenošću otvaram prostor, rušim pesmu i čistoću, zamahnem jasnim, preciznim rezom pitanja ili dijagnoze stanja, i postajem posledica čitanja. Za to što te napiše, a ostane nenapisano. Kako te napisano promeni. Ono što pesma stvarno prenese. Pesma je ono što pesma prouzrokuje. Ona je nevidljivo spajanje čitaoca sa tekstem, reči i mesa. Tu se nalazi njena sloboda, otvorenost i nemogućnost da se ona svede na jednoznačnost mogućih ideoloških mahinacija.

„Koliko dubok treba da bude rez (...), da bi išao do mesa?“ (*Raslojavanje*). To je cilj brutalnog realizma. Rečju, koja se zariva u meso, doći do mesa, uticati na meso, uznemiriti telo. Da se oseti dokle može da se ide, do kuda, do same granice čoveka, jezika, izgovora, a time i politike. Politika je politika jezika, nauka kretanja i kliženja tela jednog društva. „Wie weit kann man kommen,/ Wie weich ist der Mensch?“ (*Gedicht*)

Katja Perat, koja se je proslavila svojom nagrađenom zbirkom *Najbolji su pali* (Beletrina, 2011), ironisala je ljubljansku pesničku scenu do krajnjih granica, i daje snažan primer refleksije literarnog polja u okviru zbirke, u koje se sama zbirka upisuje. Bezizlaznost intelektualnog melanholičnog cinizma, koju savremenost fura, u njenim je pesmama obrađena na genijalan način. Tužni intelektualci koji odlaze na loše posećene literarne večeri nesrećnih tranzicijskih identiteta, kroz filozofsku iskrenost brutalne analize oterani su izvan granica lupetanja, gde čak i smrt postaje brutalno smešna, „iako se samosažaljevaju/ a da nikog ne ometaju time“. Prema izuzetno subjektivnim kriterijumima brutalnog realizma cenim da se najviše približila njegovoj srži u većini pesama, recimo u *Engelsu*, i u pesmi *Ko ovo ne razume, ne zaslužuje da dalje čita*, gde govori: „I kažeš sebi, biću danas pesnik,/ Da ne moram da budem čovek,/ Da ne moraš da ulaziš u prazninu/ I da budeš sav ranjiv i vidljiv./ Vi samo mislite da je to banalno/ I da nije bogznašta/ Ali u traženju istine/ Na kraju dođeš do toga,/ Da zbog iste želje za smrću,/ Kao što neki ubrzavaju u krivinama/ I probaju heroin/ Daješ srce tipovima, koji ga ne žele,/ Jer su izabrali ulicu,/ S obzirom na to da im dobro stoji uz ličnost i uz jaknu.“

Sada već legendarnu pesnikinju Katju Plut, koja je nadišla Šalamuna, dok sam ja još uvek zapanjeno buljio u Šalamunove gljivice, upravo zbog neposrednosti, fluidnosti i slobode njenog izraza, koji ne jebe ni pravopis, ni font, i piše po principu *piši šta misliš kao što govoriš*, uvrstiću u ovaj isti front koji utire put brutalnom realizmu. Njen teško uhvatljiv sumnjičavi misticizam sanjalačkog čvrstog tla već je od njenih prvih zbirki uneo u naš prostor neviđenu svežinu nepobedive moći krhkosti. Nagost je ovde cilj, i slobodno gruvanje ka novom heterogenom živom jeziku slenga, dijalekata i svega što spada u brutalno suočavanje i reinveciju odnosa modernog jezika prema savremenom svetu, najbliža moguća verzija fonetskog zapisa živog jezika, protiv zaborava iz navike, iako se upravo kroz pisanje najlakše zaboravlja ono najvažnije (ili se baš pisanjem nešto važno upiše u zaborav). Katja Plut govori dečki jezik u odnosu na tešku filozofiju njenih savremenika, što me podseća na Šalamunov stih iz *Život pesnika*: „Pesnici se pravimo iz fizičkog dodira i čitanja./ Džung! Džung! Umuljamo se u sunce./ Za filozofe sve to ide prebrzo. Misle da smo malo ljudi i previše jednostavni, jer koristimo takav jezik kao deca.“)

Kao što kaže Katja u svojoj drugoj pesničkoj zbirci *Štafete zahvalnosti* (Litera, 2005): „bez greha znači bez stida/ bez stida znači lep...“ i „sreća je onda, kada nema više vrata/ između budnosti i sna“. Svoj izraz je usavršila u dve nove zbirke *Duplovidljivi* (Demo, 2012) i *Svici* (Lud Šerpa, 2012), gde je jasno da je sve angažovanija a drugima je i dobar putokaz za dalje. Stihovi iz pesme *c'est nous* iz *Varnica* bi mogli da budu grafiti demonstranata: „l'état, c'est toi,/ l'extase/ c'est moi.“ Novije zbirke su pisane iz vizure kako biti i ostati čovek u zajebranim krizama, kao u *Rekla je Vreme*:

„I sada ćemo od pubertetlija izrasti u ljude/ ili nećemo/ izbor je/ tvoj/ moj/ njen itd./ Nijedan učitelj ne može da pomogne. Na početku je bila reč/ kraj je početka/ i vreme/ je za akciju/ i kada to kažem ne mislim na zimske rasprodaje/ i kada to kažem ne mislim/ da smo rečima ionako u međuvremenu već izgubili svaki smisao/ joj opa-la,/ još na *sopstveneoči* nema veze/ na svakom trotoaru prodaju raj/ kad sve izgleda kao raj/ zašto svrbi kao pakao/ (...) - pa dobro, mogu li da živim?!/ - *Ne znam,*/ rekla je. *Probaj.*“

U ovim pesmama je odraz traženja samoodržive alternative, pokušaj da se prejebe kapital i kao obaveznu pretpostavku odredi stih kojim *Svici* završavaju: „Zajedno smo mudri“. Ljubazna molitva DVOMA (DOUBT) zrači iz ovih stihova:

„Žao mi je da sam se (pre)dala, crnotrula udovica,/ lepom osvajanju,/ kao Italijanima tokom ovogdrugog rata/ u Ljubljani/ ili u Žužemberku oko mladotestave bake, njenih sestara, bratanica i koleginica/ osvojili su ih šarmantno/ i tek onda je došla nemačka strana moći.// Žao mi je da sam se uspala u tebe.// Shalom.// Budi onda jednom ispeglan i opran;/ pomilovan i stvarno u redu/ vidljivo jedi darove Zemlje/ i hodaj otvorenih ruku/ kroz tamu, koja se sa-plice između njih, i posle sa potkresanim krilom odlazi na gore.“

Njena čitanja i njene pesme mi govore da je najsubverzivnije i najeksplozivnije ono što je najintimnije. I ovim smo već došli do granice gde se brutalni realizam odražava u erotičnoj levici (inspirisano naslovom zbirke gvatemalske pesnice Ane Marie Rodas). Erotična levica može da se upotrebljava naizmenično sa brutalnim realizmom, kao njegova vrsta ili podvrsta, kako hoćete, pri čemu većina brutalnih realista zbog iskrenosti svog dinamita pripada erotičnoj levici, gde je detektovana veća preokupacija direktnim prenosom krajnje intimne realnosti. To je kritika društva kroz otkrivanje polnog univerzuma pisca. Subverzivna u najintimnijem, ona je kolektivna upravo onda, kada je najindividualnija. Ima nešto od političkog u stihovima Uroša Praha, kada kaže: „Teraš me da se napravim u pesmu./ Dok sisam ručni zglob./ i moja slina na tvojoj koži/ ne miriše kao tvoja slina na mojoj koži/ ili moja slina na tvojoj koži.“ Ima nešto političko u tome da se susretnu dva tela, spoje i razdvoje i njihova „srca/ puzeći preko sebe zakucuju zajedno“.

Monika Vrečar je sve svoje intimne podatke rasejala po javnosti. Pozovi je, usamljena je. Godine 2012 je izdala pesme *Počecemo kada budeš spremna* (Demo) i zbirku proze *Ko je unajmio sunce* (Lud Šerpa), gde kaže:

„Slušajte, kada vam kažem – opustite se! Zaboravite na intimu. Skidajte se uz otvorene roletne, kupujte lubrikante kada ste u prodavnici sa mamom, kada ukucavate PIN poluglasno ga mumljajte, u svakom trenutku jasno dajte na znanje šta vam prija, uploadujte samo nefotošpirane slike, preuzmite odgovornost za svako sranje koje vam prebacuju, čak i ako je izmišljeno, po gradu lepите plakate sa svojim telefonskim brojem, ostavljajte svoju poštu namerno otvorenu na otiraču, sve svoje passworde namestite na 111111, podvrnite suknju, nauljite muda, i uskoro ljudi neće više želeti da znaju nikakve detalje o vama. Pre svega, uvek govorite istinu, čak iako vam zbog toga istina postane još čudnija.“

Čitajući knjigu *Ko je unajmio sunce*, imam fleševe Anais Nin i Bukovskog, koji nesramno pišu o svojim savremenici, ne krijući previše njihov identitet. Ovo je pokušaj da se prenese život koji se živi, pokušaj koji osvetljava interesantne paradokse, kao što su: Ljudi imaju zakone protiv toga, što je već paradoks samo po sebi. Na primer, ne možeš da upotrebiš nečiji život. Mimezis je u stvari zabranjen. Ne smeš bukvalno da preslikaš stvarnost, sve dok su ljudi, koje preslikavaš, još uvek živi. Mislim, ne bez njihove dozvole. Ili da se prepoznaju u materijalu. Očigledno postoje neki razlozi za to. Ti zapravo ne smeš da izveštavaš o istini ukoliko time nekog povređuješ. A ako nikog ne „povređiš“ to onda više nije istina. Njegov

život se spojio sa tvojim kroz vaš susret. To je argument, a istovremeno i paradoks, koji otvara brojna pitanja o prirodi vlasništva. Da li iko može da poseduje trenutke koje je proživio sa drugima? Kome pripada percepcija? Da li možeš da kažeš da je tvoj život zaista tvoj život? Da li se osećaš zloupotrebjenim, ako te tvoj ljubanik sleš ljubavnica opiše i priču izda ili pročita pred publikom nepoznatih sleš poznatih ljudi? Da li se osećaš kao da ti je ukrao život? Da li osećaš da su tvoje akcije i tvoj pogled tvoje vlasništvo? Da li se tvoji putevi ukrštaju sa svima koje srećeš? Ko si, ako si onaj glas koji tvori druge glasove u tvojoj glavi, i oko nje? U interakciji.

„Ništa nije dovoljno čisto za ovaj svet, osim prljave proždrljivosti, koju osećamo jedan prema drugom. Osećam nešto pod pokrivačem. Naravno, to si ti, naravno, to je tvoja židovska ruka. Tvoja židovska noga. Tvoj obrezani židovski kurac. Zamišljam te kako ga gnječiš i misliš na moju slovenačku pičku. *IT FEELS SO FUCKING GOOD*. Tvoj židovski kurac u mojoj katoličkoj pički. Nekako se bore između sebe, i to je pravi sveti rat, jer što se više bore, to su oslobođeniji. I što se više gube jedno u drugom, to je tvrđa njihova vera. Nema šanse da se predaju i stave pod znak pitanja svoj kurčev i pičkin identitet. Ja sam sveta pička i ti si sveti kurac i to su jedine granice našeg sveta u ovom trenutku. U ratu se pretpostavljaju pobednik i gubitnik. Ali nas dvoje, mi smo gubitnici na svakom polju. Oboje smo Nemačka, da se tako izrazim. Još pre par minuta smo bili na vrhuncu snage, sada ležimo u totalnom uništenju. I sada otelovljujemo posleratnu glad i uništenje. Naše pompejske zastave su tužne i pocepane, ali ispod površine strpljivo otkucavamo. Ne još, ali uskoro ćemo morati opet da presečemo naša tela sve do izvora sveta (...) Biće još gore – šta Nemačka, ovaj put bićemo Poljska, bićemo Sovjetski savez, Vijetnam! Sva prošlost će se sliti u jednu jedinu crnu tačku i u jednu jedinu pripremu na poraz.“

I ko je unajmio sunce? Genijalan naslov: ko ga iznajmljuje? Ko može da ga poseduje? Ko poseduje dane? Ko ga podređuje sebi? Ko mu se predaje? Kako? Pitanje naracije kao naracije moći. Takođe izvan strukture priče, već kao sam glas, kao realizacija svog specifičnog rasta. Još nije bilo čoveka na zemlji, koga ne bi moć omamila, kaže Ramajana. To je dobra priča. Dok ovo pišem, imam u mislima destrukturanje struktura moći u kratkim pričama Jasmina B. Freliha, koje uvek čitaš dvaput, triput – što ukazuje (neposredno ili posredno) na smisao umetnosti (ili većine ljudskih aktivnosti) kao dematerijalizacije nasilja (prosto po Tesli).

Kako jednostavno je to izgledalo nama deci. Nađeš neke sebi slične, onda maltretiraš slabije među njima i klečiš pred snažnijima. Najslabijima si zaštitnik, a iz udaljenosti prema malo starijima brižno gajiš otpor, one najstarije dečake, koji se kreću u tvom vidokrugu, pažljivo kopiraš. Svojim pobedama se hvališ na gore, svoje poraze istresaš na onima, koji su iza tebe. Sve radiš potpuno automatski.

Dok rasteš, svet se otvara i obrazac postaje sve komplikovaniji. Nove avanture, novi ljudi. Još uvek nema procepa između tebe i tvojih akcija. Naravno, dolaze ti sve zanimljivije misli, a kako se one izražavaju je potpuno prirodan. Ako u nečemu ne uspeš, nemaš nikakve samokritike, samo nesrećne okolnosti.

Sa godinama se stvari graniče sa haosom, i nateran si da se odrekneš svoje nevine naivnosti, jer za makar malo bolji rezultat ona nije više dovoljna. Prvi put ugledaš lanac pravila, i prvi put zveket tog lanca nije proizašao iz naredbe čoveka, već njegov zvuk odzvanja isključivo u tebi. Tako se otvara prava sloboda – već si znao da možeš da ne isključiš cvrkutanje drugih ljudi, bez da slušaš sebe? To otkriće te u prvom trenutku oduševi. Tvoja sudbina nije više tvoja sudbina, nego samo budućnost hiljada mogućnosti, i neke od njih su zaista sjajne. Ali zato su druge krvave! Odmah nastupi strah. Nalaziš se na raskršnici.

Da li ćeš zgrabiti sudbinu za grkljan, pogledati joj u oči i nadati se da si ti pravi čovek za život, koji ti je namenjen? Da li ćeš sam tkati čoveka i život na razbojima razuma?

Ovaj izbor je osnovna stvar za ispravnu procenu vrednosti ljudske borbe, zato zaslužuje da se detaljnije njime pozabavimo.

Prvo treba da opustiti mišiće u grču ega i priznati sebi da nemamo pojma. Svima nama je glavni svedok činjenica da sve radimo svesno, a na koji način nas električne pihitije naših mozgova drže u šahu svesti, to ne znamo. Sve unutrašnje dosledne i koliko - toliko harmonične teorije o svemu tome su samo pretpostavke, a većina njih je ionako smešna. Skoro sedam milijardi ljudi deli jedan isti trenutak, ali šta je vreme? I prošlost i budućnost su tvoja sadašnjost – istorija ili posledica isključivo teksta trenutka. Iskustva drugih su prave površnosti u poređenju sa dubinom tvoje. Sami smo, i svi smo na istom. Zato to nije moj posao, da branim jedan ali drugi način, da budem tako drzak i da tvrdim koji je pravi. Ipak, nek me odnese đavo, to takođe nikom drugom ne dopuštam.« (Jasmin B. Frelih: *Der Prozess und die Fehler*, Revija I.D.I.O.T. 4)

Ovo je tako dobro, da ću sve da citiram. Evo još ovo:

„Što se tiče izraza – to je moje iskustvo. Veliki deo života smo zauzeti osmišljavanjem zla. Reč zlo je ovde upotrebljena u najširem, i u potpuno ličnom smislu. Sopstveno neznanje, nesrećan slučaj, nezadovoljena želja, neželjeni postupci Drugog. Glavni je taj prefiks ne-; tvojoj ličnosti negativne stvari, koje želja za smislom gura u pozitivnost. Naprimer, ako ne možeš još da zadovoljiš želju, moraš dati reč makar toj rupi koja pritom nastane. Napuniš je, i ideš dalje.

Izraz. Ako smisao nije stabilan kroz vreme, ako je red koji vidiš uvek kratkotrajna laž, tamo negde do sledećeg pogleda, onda imaš tri stvari koje možeš da radiš. Uvek iznova gledaš isti komad nereda i neprestano ga vučeš kroz razum, beskrajno, u sve veće dubine nesrećnog života. Možeš da joj nađeš smisao i tamo više ne gledaš, pronađeš utehu u pokušaju da je ignorišeš. Ili, svojom akcijom (poljubac, umetnost, udarac pesnicom, odgovor, osmeh), prebaciš preko nje neki trajan materijal, iščupan iz tebe i na ovaj način postavljen protiv tebe. Smisao je izražen. Kada budeš sledeći put gledao tamo, uz taj sav nered će biti postavljen atrefakt tvog iskustva. Neka ti pomogne, na kraju krajeva, to je jedino što ćeš ikada zaista imati.

Da li to nama, deci, još uvek izgleda jednostavno? Ne. Greške, koje ne umuknu, gresi, koji ne nestanu, greške, koje se vuku za nama kao zatvoreničke kugle na lancima vremena. Trenutak je ograničen telom. Budućnost menja kožu, ponekad nas zove puna želje, a onda nam preti. Čovek može da se izgubi u očajanju.

Ali, niko nam nije obećao da će sve ovo biti jednostavno.

Uveren sam samo u jednu stvar. Presuda će biti oslobađajuća. Kada gavran pokuca i naša svest napusti ringišpil energije, sve će nam biti oprošteno. Zašto bismo onda očajavali? Ovaj magični proces moramo da iscedimo do zadnje kapi mogućeg. Sa sve greškama.“ (ibid.)

Frustraciju oko suočavanja sa literarnom scenom ili životom uopšte, brutalnošću savremenosti ultrasetljivog bića, koje zapravo ne zna gde raste, možemo videti u fiktivnoj biografiji Katje Gorečan, koja je 2011. izdala hibridnu monodramsku pesničku zbirku *Patnje mlade Hane* (Centar za slovenačku književnost), gde prati priču projektovane junakinje sa svešću da se kroz stvaranje lika istovremeno stvara njena fiktivna autobiografija:

„obeščovečena je. // hana nije njeno ime.// hana nije Don Kihot, pa da se bori sa vetrenjačama.// hana umire, ali ne zato što hoće, već/ zato što mora. hana umire, jer će inače biti ubijena.// hana nije ranjiva, hana je kamen.// hana je usrana kurva, koja ne zna gde je njeno mesto./ govori neko, koga nema./ ipak, zato što se ne zadovoljavamo Ničim,/ je vidimo.“

Izbijanje energije, koje hoće da kaže sve, bez rezerve (pritom je jasno da sve ne može da se kaže, da mora da ostane mnogo toga prećutanog u svakom slučaju) priznaje i kladi se na brutalnu iskrenost, neka se otkrije, neka se skine, neka kaže sve onako kako je. Hana je ovde obavezna minimalna maska, koja omogućava potencijalno totalno otkrivanje. Ili da bar pokuša da preslika stvarno stanje, koje daleko prevazilazi autopsihoterapiju, iako pisanje mora da bude katarza makar za autora (i na taj način posledično možda i za druge), način čišćenja. Ono što ostaje zapisano se oljušti kao stara koža (kao sećanje na brisanje), a ono što zaista uzrokuje da se reflektuje i prenese tačno nazad u tebe, jeste jedno:

„hana voli da posmatra samozvane pesničke zvezde, koje su sve napravljene na isti kalup, svake godine izdaju po jednu pesničku zbirku, svake godine imaju na hiljade nastupa, na kojima mudruju i hine ljubav. svake godine isti dobiju nagradu (...)/ svuda vidi ista lica, koja ti daju do znanja *šta ti žensko dete radiš ovde nisi dobrodošla tu smo sami mi vrh parnasa koji traje i dok ne umremo ti nećeš imati ni za burek.* (...)/ hana neće prestati da piše ali će samo postati apatična za sve neuspehe i udarce. tačno to hoćemo./ *zato uvek najviše volim da udarim tamo, gde najviše boli.*/ i upravo tu hana deli pesnike na dve klase:/ pesnici, koji ostanu ljudi/ i pesnici, koji postanu životinje.“

Karlo Hmeljak je hteo da slomi jezik, dok ga je jezik lomio, ali ga nikada nije slomio. Jezik traje, čovek se lomi pod jezikom i iza jezika, ali smisao iskustva tačno tako šokantno prenosi u linijama tih ruku. Kada piše mostove, koji se usput ruše, kada slika jedra, koja usput oduva. Tu je neka nova vitalnost direkcije, suprotstavljanje, *forza*, smeh volje, direktno i nežno, tvrdo, polifono i ispravno:

„kidalo je vazduh pevanje ptica,/ njih zora, mene dan.“ (*Protiv sebe, u Krčrk*, Lud Literatura, 2012)
„Stalno pišem isto./ To neopravdano čini/ iz tog što pišem nešto drugo./ I sada me to pisanje,/ tera u to drugo./ Vidim stvari jednu uz drugu/ kao nepostojeće./ Tera me da tu živim,/ tera me to preživljavanje da prepoznam kao ništa dobro - / ne kao poraz, kao predaju, kao otpor -/ samo kao nastavak,/ nepokolebljivo trajanje.“
„Ne uzimam vetar,/ ne prevodim vatra./ Samo više gorim,/ kada duva.“ (*Istovremenost bežanja*)

Dok sam radio na pokušajima portreta ovih prijatelja i savremenika, a mogao bih još da dodam (bar još brutalni anarhizam Nejca Bahorja na primer), čini mi se da opisujem lica i glasove, kojima tekstovi pripadaju na taj način što im ne pripadaju; to više nisu oni, već mi. Odjednom postanem svestan da mogu da se odlučim da gledam na sve to kao na dugo očekivanu eksploziju pogleda, neću reći, već samo nagovestiti: renesansu. Ha!

Brutalni realista zna da su naši životi potencijalna fikcija. Priča, koju sami sebi zabranjujemo i govorimo. Misli se iz onih prostora, gde je tišina obaveza (suočavanje, zakon). Gde mu penkala iz džepova neprestano beže.

Brutalni realista zna: ko kapira mehanizme jezika, kapira osnovu svakog ekonomskog sistema. Brutalni realista zna da ima probleme i da hoće da ih reši kroz umetnost, ili makar da slavi. To što ima. Što mu je dato. To čega nema. Zna da hoće da se ufura i da bude kul. Zna da želi da ima uticaj. Raste. Svoje specifične volje za moć. Zna da treba da nadjebe dosadu, a ne da liturgično slavi minimalne stvari. Iako bi mogao, ako može da podnese šok kleša svesti i mesa, reći i sveta.

Brutalni realista zna da prošlost boli, a isto i budućnost. Zna da sve što postoji, postoji da raste. Da hoće još. Da je sada. „Ova živa rana živi šok“. Zna da beži od ljudi u svoje svetove. I da ga to loži. Neizmerno loži. Da je tako sam. Zna da je nežnost najbrutalnija. Brutalni realist istražuje za sebe i ne povezuje se sa praznim simbolizmom vesele bede. Insistira spolja. Ide, putuje, migrira. Zna da je napisan čežnjom kao grafiti pod vijaduktima:

Šalamun u međuvremenu igra euroloto. Ako mu uspe, biće mecena i konačno će isfinansirati svoju armadu: spasiće sve te jadne pesnike, koji neće (da rade) ili ne umeju da prodru u scenu zatvorenih krugova – na koje je pizdeo Mozetič, koji nije imao keša, da bi potkupio kritičare, da bi se knjige bolje prodavale a ne samo usamljeno životarile u magacinima. Ili da bi barem nagrade malo više kružile.

Mi smo balansirali između kapitalizma i novog zajedništva erotične levice. Stiskali smo se u krevetima i igrali se direktne demokratije. Dangubili zajedno i istinski razgovarali o životu, hvatali se sa tekstovima, sa problemima ekonomija i komunikacija. Bili smo smeh, koji je imitirao Šalamuna, koji oduševljeno otvara usta da uhvati beskonačnost udaha, kao previše prijateljski nastrojen nasukani homunkulus pred obzorjem, koji se otvori, kada novi

genije zaroni na scenu i oduva ga, tako da se zatrese čitava paradigma i sve se promeni... Smeh nas je hvatao pred *awkward* scenama, gde kao pripadnici dva časopisa i dve generacije razgovaraju o vremenu, da bi sakrili tišinu kao što Miss Dalloway priređuje žurke.

Brutalni realista ne razume, neće da razume. Ni mafiju, niti provalije između nas. Ni fejk identitete i kvazivlasništvo krugova zatvorenih u sebe, da ti se ego ukiseli i smrdi po nagradama, priznanju, pozornosti i parama (što istovremeno mrzi), što bi kao omogućilo minimalne uslove za slobodu i mir (kada bi tako bar njegova poezija mogla da promeni svet), to bi bilo ionako bilo ful. Na kraju reč podnosi svet. Jasmina je zanimalo zašto se ne printa više love, kad smo je već izmislili. Pisao je panoe: „*Money is a social unit of account, the state spends its currency into existence. Print the money! Where's the problem?*“ Katja je operisala koleno. Osećao sam konstantnu želju drugih kao pritisak i pretnju. *That I have to comply.*

To mi se čini kao nova paradigma. Direktno otkriće stanja svesti, a ne neko hermetično štančanje wannabe urbane scene prolaznosti, koja takođe razotkriva nameru svesti i skida se na svoj način: iako se ne skine do kraja, svejedno se skine.

Brutalni realist zna da crpi materijal iz odnosa, da piše iz konflikta, suočavanja, druženja, zagrljaja i jebanja slučajnih kolizija, fatalnih dimenzija. Zna da je tragično to da možeš prirodi da se približiš samo jezikom, da te linije preusmeriš u tebe/u sebe.

Tomorrow was another day.

Kretnje živog jezika si
Združuje nas da smo hteli da izrazimo brutalnost pisca
(Refleksiju da možemo biti ili da nismo životinje)
Iskre ega te prazne ulice isto tako izgubljene
Pisani protiv zaborava
Zaista napolje izvučene
Ove savesti
Koja se prenosi
Što je istinski gane i što te gane je istina
Gde drugo nego u jeziku
Ove ulice napola smrznut sve dok znaš da te čeka dom
Izabrati
Napisati ovo i poslati
Ne uraditi ništa drugo nego to
I iskusiti posledice
Dok hodaš ili si se već zaustavio
Ptice uprkos svemu:
Mimezis svesti u trenutku pisanja
Ne mimezis stvari: mimezis percepcije.
Direktno bavljenje ne samom stvari
Već percepcijom u trenutku bavljenja
Nešto što ne sme nikada da se kaže
Ritmična organizacija jezika verbalno
Nasilje koje bardovi odjebu
Dok kuckaju po tastaturi
Ovaj zapis
Živ

Koji dom
Zamenjuje

sa slovenačkog prevela Dragana Alfirević

Karlo Hmeljak

NOVAJLIJAMA³

Osuđujem te jer ti znaš zbog čega... osuđujem te, –
A ja to ne znam.⁴

A. Arto

Kad sam prošlog leta pročitao ove Artoove stihove, odlučio sam da oni budu moto moje druge knjige i da uvedu pesmu *Neki se ne daju proždrati*⁵, kao i to da će moje pisanje biti vikanje protiv Tomaža Šalamuna. Vikanje čiji mi uzrok nije znan. Od te odluke, koja proizilazi iz poverenja u poeziju, želim se udaljiti koliko god je moguće, i, budući da tri godine nakon *Dve godine pod nulom*⁶ nisam ništa drugo pisao, niti sam pisao na neki drugi način, to je sve čime trenutno raspolazem. Upravo stoga, jedini smisao ovog teksta vidim u pokušaju da opravdam svoju osudu i da odredim da li u meni, mimo Šalamunovog simptoma, govori još nešto.

Uslov svog pisanja 1975. godine, tada dvadesetčetvorogodišnji Jure Deleta vidi u blokirajućoj atmosferi one vrste mišljenja koje određuje kao kulturni feudalizam. Za kulturni feudalizam karakteristično je da se brine pre svega o tome da se autorova pozicija tačno odredi „jer kritika i publika žele potpuno razjašnjenje kulturnog prostora“⁷. Delo treba što više da odgovara renomiranoj poziciji autora. Takav privid čitaoca snabdeva osloncem što ima za posledicu feedback funkciju pritiska na autora, od koga se pak zahteva „doživotno“ zauzimanje određene pozicije. Unutar takve konfiguracije kulturnog prostora klanjanje te vrste nagrađuje se tako što se proglašava originalnošću. Iz tog razloga čitanje zapravo nije „autonoma konfrontacija“ s poezijom. Paušalne i česte tvrdnje o poeziji Tomaža Šalamuna kao o poeziji izmicanja, bekstva pred bilo kakvom definicijom; poeziji jezika koji se temelji na ludizmu, slobodnim asocijacijama i alogičnosti, tu tvrdnju na svoj način potvrđuju. Meni poznati tekstovi o Šalamunovoj poeziji po pravilu ne zaobilaze mantru o tome da o njegovoj poeziji ništa nije moguće reći, pre no što se o njoj počne govoriti. Naravno, barem od teksta Miklavža Komelja *O pesničkim postupcima u novijoj poeziji Tomaža Šalamuna*⁸, pa nadalje, tekstovi o Šalamunovoj poeziji zvuče uglavnom kao opravdanje za nemoć refleksije. Upravo stoga mi se čini da su mogući načini čitanja Šalamunove poezije ključni za njeno razumevanje. To razumevanje je neprestano pred izazovom nečeg vanjezičkog, pred izazovom konteksta koji tu poeziju određuje, i unutar kojeg ona nastaje.

³ Povodom petnaestogodišnjice edicije *Prišleki* izdavačke kuće LUD Literatura, autori objavljenih knjiga bili su pozvani da napišu svoje autopoetičke tekstove za januarsko-februarski broj časopisa *Literatura* 2011. godine (br. 235-236). U tom kontekstu Karlo Hmeljak objavljuje tekst *Prišlekom*. (prim. prev.)

⁴ Preveo Bojan Savić Ostojčić.

⁵ Hmeljak, *Nekih se ne poždere*, Idiot, br. 1, 2009, str. 11. Tekst dostupan na: <http://id.iot.si/wp-content/uploads/2009/09/idiot-ena.pdf>

⁶ Karlo Hmeljak, *Dve leti pod ničlo*, LUD Literatura, Ljubljana, 2007.

⁷ Jure Detela, *Zapisi o umetnosti*, Hyperion, Koper, 2005, str. 6.

⁸ Miklavž Komelj, „O pesničkih postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“ u: Tomaž Šalamun, *Sinji stolp*, Študentska založba, Ljubljana, 2007, str. 100-149. U prevodu Ane Ristović, tekst je objavljen u *Sarajevskim sveskama*, br. 19/20, 2008. Tekst dostupan na: <http://www.sveske.ba/bs/content/o-pesnickim-postupcima-u-novijoj-poeziji-tomaza-salamuna>

O aktuelnosti Detelove dijagnoze govori Miklavž Komelj u predgovoru njegove knjige *Zapisi o umetnosti*⁹, ističući da se i danas prvenstveno radi o neskladu unutar pozicije autora, čije je pak izmicanje svojevrsna posledica „rada“ one vrste mišljenja koje pokušava što više fiksirati značenja. Ono što bi se moglo nazvati Šalamunovim buntom (eksplozivna snaga njegovog jezika), sigurno bar do određene mere leži u mogućnosti čitanja njegove poezije unutar tog konteksta. Na ravni jezika, uspostavljanje nečitljivosti u smislu pružanja otpora koje najbolje ukazuje na odsustvo autonomne konfrontacije. Svagdašnje izmicanje koje, doslovce, moli za ozbiljno čitanje; za raskrinkavanje, u krajnjoj konsekvenci. Čitalac koji bi, dakle, išao kroz više slojeva; najpre kroz živog klasika, kako Šalamuna u najširijem smislu prihvata slovenački kulturni prostor, klasika koji se po definiciji ne čita. Rečite su i opaske o Šalamunu kao najpoznatijem i najnečitanijem slovenačkom pesniku koje se često mogu čuti. Potom kroz sloj poezije o kojoj na kraju krajeva sam autor govori na sledeći način:

„Vrlo čudno. (...) Dođe rečenica, a posle nema ničega. (...) i, recimo, pet rečenica i te rečenice su u srodstvu, povezuju se, jer su nastale u istom, ne znam šta je to, u istoj magmi, u istoj mani, u istom glasu, tad kada te pozove jezik. Ako sam posle u istom raspoloženju kao tada kada sam pisao, desi mi se da čak puno uživam u svom čitanju.“¹⁰

Sloj koji predstavlja beleženje onih nivoa jezika koji su istovremeno neobični, novi i strani, a koji predstavljaju izvor nečuvanog užitka i slasti. Užitka kojim pesnik rukuje na granicama koje već prete organizmu. Čitati, dakle, nekako na isti način kako Šalamun piše, čitati reči kao nešto napisano, kao iracionalno izlivanje u kojem je moguć direktan pristup dimenzijama koje su onim ljudskim samo ograničene. Na tom je nivou moguće lanac označitelja shvatiti kao odvojen od označenog, kao „označujuće neoznačavanje stvari“¹¹, kako kaže Gorazd Kocijančič, kao reči koje ne samo da su se oprostile od mesa, već uopšte više ništa ne znače i koje se ne legitimišu u stvarnosti, već u samom aktu pisanja. Kao što kaže Gregor Podlogar u pogovoru knjizi *Hladne bajke*: „Šalamunov pristup poeziji uvek je bio infantilno ekstatičan“. I nastavlja: „zato je Šalamunova poezija Jezik koji pesnika tek stvara. A ne obrnuto. (...) akt stvaranja jednak je stvorenom“.¹²

Protiv takvog stanovišta, kao njegova čista suprotnost, stoji pozicija Taje Kramberger po kojoj je pesnik: „onaj koji je postao neko, /pre nego što je zgrabio pero.“¹³ Dakle neko odlaganje je nužno da bismo mogli umaći reprodukciji onih misaonih shema koje su krive za održavanje stanja i blokiranje bilo kakvog transformativnog potencijala. Formulacije u poeziji, dakle, ne treba shvatiti kao zapise trenutaka kad „te jezik pozove“, već kao odbranu onih saznanja koja u bilo kojem spontanitetu rizikuju pad u nereflektovano brbljanje koje pak ne može da ne preraste u ponavljanje onoga od čega bi poezija trebalo da se udalji?¹⁴ Ili kako drugde kaže Taja Kramberger: „napisati pesmu nije teško, teško je probiti se do saznanja koja mogu izdići pesmu iz banalnosti“¹⁵. Tačka u kojoj ta poezija u slovenačkom prostoru ne pokreće željenu promenu, odgovornost je pored ostalog i te poezije. Sam, pomenutu tačku – težnju za tim da poezija nekoj misli dodeli osećaje – vidim u definitivnoj ovladanosti samom

⁹ Miklavž Komelj, „Sublimna ksenofilija Jureta Detela“ u: Jure Detela, *Zapisi o umetnosti*, op. cit, 115-167.

¹⁰ Tomaž Šalamun i Gorazd Kocijančič, „Kaj je pesniška knjiga“ [intervju], *Literatura*, 199-200 (20), 2008, 129-156.

¹¹ Tomaž Šalamun i Gorazd Kocijančič, „Kaj je pesniška knjiga“, op. cit, str. 137.

¹² Gregor Podlogar, „Pet zgodb za Tomaža Šalamuna – poezija je vse, kar se primeri“ u: Tomaž Šalamun, *Mrzle pravljice*, Nova revija, Ljubljana, 2009, str. 93-94.

¹³ Taja Kramberger, *Opus quinque dierum*, Center za slovensko književnost, Ljubljana 2009, str. 77.

¹⁴ Uporedi Komeljevu kritiku spontanizma u tekstu „Fernando Pessoa v partizanskem taboru“ u: Miklavž Komelj, *Nujnost poezije*, Hyperion, Koper, 2010.

¹⁵ Taja Kramberger, „Similis simili gaudet ali o kerkopski literarni kritiki v slovenskem literarnem polju“, *Literatura*, 205-206 (20), 2008, 91-118, str. 107.

mišlju. Problem za mene, dakle, nikako ne leži u načinu na koji preciznost nekog uvida u pesmi susretne čulnost i osećajnost, na toj tački nas ta poezija suočava sa nečim neizbežnim. Mislim da je prepletenost čulnosti i osećajnosti iz koje sama ta misao nastaje ono što se unutar poezije Taje Kramberger delimično ne artikuliše; i što ta potpuna ovladanost nema za posledicu samo nužno potrebna određenja svoje pozicije, nego i onemogućavanje promena odnosa, utvrđivanjem te pozicije.

Bilo bi ipak previše jednostavno i promašeno poziciju Tomaža Šalamuna razumeti kao inverznu poziciji Taje Kramberger. Uprkos nespornoj tačnosti gore navedenih primedaba, u samo jezgro onoga što u Šalamunu ne prestaje pisati (i što je u poslednjoj deceniji proizvelo deset zbirki pesama), po principu „suprotnosti koje ništa ne isključuju“¹⁶, spada to da je „Šalamunova pozicija u slovenačkoj poeziji, u biti, jedna od najpreciznije reflektovanih, čak proračunatih“¹⁷, kako tvrdi Komelj. Kao i to da ne možemo ne postaviti pitanje statusa tih iskaza koji kao da žele prikriti i zanemariti značenje preciznih i promišljenih jezičkih postupaka kojima se služi; iskaza koje, s jedne strane, niko više ne uzima ozbiljno, a koji, s druge strane, mogu biti izrečeni samo zahvaljujući moći svoje pozicije iskazivanja unutar slovenačkog kulturnog prostora. A ono što je stvarno problematično jeste odsustvo reakcije na takvo stanje. Šta, dakle, činiti kada se priznaju iskazi koji se ne uzimaju ozbiljno, kada se na njih čak računa. Tu, naravno, govorim iz prve ruke i, verujte, iskaze o svojoj genijalnosti čuo sam dovoljno i dovoljno dugo sam se i naslađivao njima i letargirao zbog toga. Imam osećaj da je za recepciju *Dve godine pod nulom* to bila više prepreka nego neko objašnjenje. U stvari, mišljenja o Šalamunovim iskazima su neka vrsta probnog kamena, jer se slaganje sa njima pokazuje skoro kao sinonim za slaganje s bilo čim, odnosno, sa onim ležernim problematizovanjem koje na nivou žurnalizma producira maločas spomenuto „razjašnjenje kulturnog prostora“, u čemu se time onda učestvuje, umesto da se prodre sa zahtevom za odgovornošću. Deo toga su i izjave da Šalamuna „izvan toga što je u [njegovim] knjigama, uopšte nema“¹⁸, izjave čija se očigledna naivnost brine o tome da se pažnja preusmeri na njegovu poeziju. S jedne strane, Šalamunova se poezija na taj način podvrgava određenoj poziciji „za sva vremena“, samim tim i pritisku kulturnog feudalizma u priličnoj meri, a s druge strane, time se težište u potpunosti prenosi na samu poeziju koja zauzvrat te iskaze opravdava nekim prilično jadnim likom pesnika, protiv kojeg su po mom mišljenju, iako nužno u duhu vremena, ali ipak pogrešno, u devedesetim nastupili bezmalo svi najistaknutiji pesnici današnje srednje generacije, i time postigli da je poezija danas samo dekor koji beleži život bez posebne moći da bi na njega i uticala. Uvod predavanja Aleša Bunte *Šta preostaje od jednog?*¹⁹, govori upravo o tome kako je proglašavanje nemoći filozofije (i poezije) i osiguravanje od njenih totalitarnih učinaka u jednakoj meri i njihov narcizam koji se, ako smem dodati, u tom istom gestu svojih društvenih učinaka ne reflektuje.²⁰

Čim Šalamun prenese težište na poeziju, njegovu poeziju treba čitati ujedno s Detelom, kao što to čini i Miklavž Komelj²¹, a tu se onda za autonomnu konfrontaciju sa pesmom zahteva uvođenje vanjezičkog elementa. Taj vanjezički element koincidira sa dozivanjem realnosti u njegovoj poeziji, sa čulnim, sa činjenicom da „reč [koja] se oprostila od mesa“, to meso neprestano priziva natrag na zadnja vrata. U toj tački se, po mom

¹⁶ Boris Paternu, „O Šalamunovi poeziji“ u: Tomaž Šalamun, *Od tam*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2003, str. 184.

¹⁷ Miklavž Komelj, „O pesniških postopkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 111.

¹⁸ Tomaž Šalamun i Gorazd Kocijančič, „Kaj je pesniška knjiga“, op. cit, str. 132.

¹⁹ *Kaj preostaja od nega?* (Predavanje održano 17. 1. 2008. na Radničko-pankerskom univerzitetu; dostupan zvučni zapis: <http://dpu.mirovni-institut.si/11etnik/bunta.php>)

²⁰ Uporedi: Jure Detela, „V svojih pesmih“ u: Jure Detela, *Zapisi o umetnosti*, op. cit, str. 20.

²¹ Miklavž Komelj, „O pesniških postopkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 122-125.

mišljenju, *neodlučljivost*²² utemeljuje. Bez obzira na neodlučljivost, Šalamunovi iskazi su jasni, i u njegovoj poeziji, za razliku od javnih nastupa, on se neumoljivo pita o svojoj poziciji i verovatno je tačno da „Šalamuna niko još nije oštrije problematizovao nego sam Šalamun“²³. Upravo tako se u njegovoj poeziji ukazuje prostor u kojem ona nastaje i odjekuje. Na tu upregnutost i uticaj upozorava i Komelj, dok Gregor Podlogar²⁴, s aspekta recepcije, govori o tome da se Šalamunova poezija previđa i da je nedovoljno uticajna. Ipak i kada se Komelj s jednakom merom neodlučljivosti pita: „da li je to jasnoća pojma ili jasnoća simptoma?“²⁵, baš zbog te dvojne igre bez isključenja ili diferencijacija, Šalamunova poezija ostaje imobilizirana, i upravo je neodlučljivost, koja je odvodi najdalje – ujedno čini hromom. Čitanjem Komeljevih tekstova *Sublimna ksenofilija Jureta Detele* i *Fernando Pessoa u partizanskom logoru*, Komelju samom možemo odgovoriti suprotno od onoga što je zaključio u tekstu *O pesničkim postupcima*.

Takvo, inače lucidno i jasno beleženje je i pesma *Slovenska glazura, Miklaužu*²⁶ iz knjige *Hladne bajke*, u kojoj Šalamun Miklauža Komelja upoređuje s Juretom Detelom, Detelom koji, pak, drugi potez blokirajućeg kulturnog feudalizma vidi u činjenici da u slovenačkom kulturnom prostoru nastaje dosta dobre poezije, a uslov za njen nastanak (isti kao kod njega) je sledeći:

„U mladosti je moguće pisati vrlo subjektivnu poeziju visokog kvaliteta. Subjektivnost shvatam kao pripadnost reči neizrečenom i neizrecivom prostoru koji je kriterijum za tačnost iskaza, kriterijum za menjanje i popravljavanje pesama i koji je za svakog pesnika oseban. Tu se može raditi o jednom jedinom događaju kojeg pesnik ne može da se seti; a pošto je pesnik u drugačijem odnosu spram tog događaja nego čitalac, ono što je za pesnika nemoć sećanja, za čitaoca je mnogostruka sugestivnost i magija govora.“²⁷

Tvrdim da se na tom uslovu utemeljuje i Šalamunova poezija, i da je nakon Komeljevog čitanja nemoguće tu poziciju videti kao nemoguću.

„Međutim takav način pisanja postaje nemoguć ako se pesnikova refleksija o postupku pisanja intenzivira do te mere da prodre u prostore kojima pripadaju pesme, i ako odgonetne njihovu tajnu. Jer poezija se degeneriše, ako ne pretpostavlja da su u verbalizujućoj svesti svi ljudi u jednakom odnosu prema njenoj tajni kao onaj koji je izriče.“²⁸

Na taj način Šalamun dolazi do potrebe da uzme u obzir vanjezičku poziciju iskazivanja i da joj, istovremeno, ospori verodostojnost. Ovde, svakako, spada i čistota poezije i „odbrana neupotrebljivosti pesničkog iskazivanja“²⁹ sa čime se, načelno, možemo samo slagati. Pa ipak, sama Šalamunova kontekstualizacija navodi na jedan drugačiji zaključak. Mislim da umetnost danas mora tu poziciju iznova pridobiti i to čak po cenu tišine.

²² Indécidabilité (fran.), Undecidability (eng.) (prim. prev.)

²³ Miklavž Komelj, „O pesniških postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 135.

²⁴ Gregor Podlogar, „Pet zgodb za Tomaža Šalamuna – poezija je vse, kar se primeri“ u: Tomaž Šalamun, *Mrzle pravljice*, op. cit, str. 88

²⁵ Miklavž Komelj, „O pesniških postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 131.

²⁶ Tomaž Šalamun, „Riječ je temelj svijeta (izbor, 1987-2011)“ (Preveo Josip Osti), OKF, Cetinje, 2012, str. 137. (prim. prev.)

²⁷ Jure Detela, *Zapisi o umetnosti*, op. cit, str.9

²⁸ Ibid.

²⁹ Miklavž Komelj, „O pesniških postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 126.

Poslednja Badjuova teza u *Manifestu afirmacionizma* rečito govori o tome: „Bolje je ništa ne činiti nego raditi zvanično u prostoru vidljivosti onoga što Zapad proglašava da postoji“³⁰.

Mislim da je problem Šalamunove poezije u tome što je za korak prekratka, što ne doseže do onoga na šta upućuje, i što stoga ostaje u međuprostoru neodlučljivosti, u kojem krajnja problematizacija najviše služi utvrđivanju već postojeće pozicije, te stoga njeno „svedočenje o drami njenog (našeg) vremena“³¹ može biti samo simptom tog vremena. Takođe, verujem da je u pitanju proračunata problematizacija i da stoga ta poezija uistinu ne rizikuje, već se održava na temelju tihog koncenzusa slovenačkog kulturnog prostora unutar kojeg verovanje u jezik, u reč, u slovo i u najneumoljivim pokušajima ne ide sasvim do kraja i ne mobiliše svet, činove, kretnje.

Ukratko bih to pojasnio uvođenjem Ludviga Vitgenštajna u priču koji podjednako zahvaljujući intepretatorima i pesniku samom, stupa u odnos sa Šalamunovom poezijom. (Podnaslov Podlogarovog predgovora je: *Poezija je sve što je slučaj*).

U predgovoru *Tractatus-a*, Vitgenštajn kaže: „Čitav smisao knjige mogao bi se možda izraziti riječima: Ono što se uopće može reći, može se reći jasno; a o čemu se ne može govoriti, o tome se mora šutjeti.“; predgovor se završava rečima da se: „vrijednost ovog rada sastoji (...) u tome što on pokazuje koliko je malo učinjeno time što su ovi problemi riješeni.“³²

Mislim da je Miklavž Komelj ukazao na to kako je moguće prvi citat čitati ujedno sa poezijom Tomaža Šalamuna, pre svega u pogledu jasnosti, to jest, veze između alogičnosti i značenja. Takođe, mislim da je Komelj na više mesta ukazao na ono o čemu Šalamun ne može da govori (klasna pozicija iskazivanja) i da se to pokazuje kroz neodlučljivost. Vitgenštajn se u pesmi i putem citata pojavljuje u još jednoj od poslednjih Šalamunovih knjiga. U knjizi *Sunčana kola* kao moto u drugom odeljku čitamo:

„Unklar im Tractat war mir die logische Analyse und die hinweisende Erklärung. Ich dachte damals, dass es eine 'Verbindung der Sprache mit der Wirklichkeit' gibt.“³³ („Nejasne u traktatu bile su mi logička analiza i razrada. Tada sam mislio da 'postoji veza između jezika i stvarnosti'“³⁴.)

Usled nepoznavanja Vitgenštajnovе filozofije (*Tractatus Logico-Philosophicus* sam nekoliko puta prelistavao; analitička filozofija mi je takođe sasvim strana) nadam se da će se neko kompetentniji od mene latiti toga. Istovremeno, oslanjam se na uverenje autora koji su poslednju rečenicu u *Tractatus-u* preokrenuli u: O tome o čemu ne možemo govoriti, o tome moramo govoriti/ ne smemo ćutati³⁵, i tvrdim da bi samo na taj način bilo učinjeno više. I da bi konzistentna doslednost u „nepovezanosti jezika i stvarnosti“ Šalamunu to omogućila.

Pitanje koje se postavlja je, naravno, pitanje o tome šta preostaje nakon napuštanja stvarnosti, odnosno, usled insistiranja „nepovezanosti jezika i stvarnosti“. Time mislim da bi konačno Šalamun rizikovao isušivanje svog izvora, time mislim da bi se mogla pojaviti prava poezija.

Ovde ću dozvoliti sebi jedino neposredno pozivanje na *Dve godine pod nulom* i svoje pozicioniranje spram Tomaža Šalamuna unutar nje, preko poslednjeg stiha Šalamunove

³⁰ Alen Badju, „Manifest afirmacionizma“, Zlatna greda, br. 127/128 (maj-jun 2012), str. 21.

³¹ Miklavž Komelj, „O pesniških postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 139.

³² Ludwig Wittgenstein, „Tractatus Logico-Philosophicus“, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987, str. 23-25.

³³ Tomaž Šalamun, *Sončni voz*, Študentska založba, Ljubljana, 2005, str. 31.

³⁴ Preveo Marko Stojkić. (prim. prev.)

³⁵ Uparadi: uvod Gorazda Kocijančiča tokom gostovanja argentinskog pesnika Uga Muhika [Hugo Mujica]. (Dostupno na: <http://www.kud-logos.si/2007mujica.asp>.)

pesme *U kandžama Abulafije*, u prilog čije važnosti govori Miklavž Komelj³⁶; stih glasi: „Onesvestio sam izvor. Slast je onesvestila izvor.“³⁷

Čini mi se da upravo slast drži Šalamuna zarobljenog u neodlučljivosti. I tek sad vidim da sam tu slast osećao kao problematičnu još kad sam završavao svoju prvu knjigu i usprotivio joj se prepisavši (pod naslovom *Svetlo uklesan u ime I.*) Šalamunovu pesmu iz zbirke *Živa rana živi sok*³⁸. No, nisam je samo prepisao, poslednji stih njegove pesme „Moj program je slast“ izbrisao sam i zamenio sa: „Hladnokrvno bezbrižan i sjedinjen“, nadovezujući se time na Šalamunov stih „Hladnokrvna bezbrižnost istinu“ iz poslednje pesme *Živa rana živi sok* iz istoimene Šalamunove zbirke³⁹. Hteo sam, dakle, poricanjem slasti doći do neke istine i ostati sjedinjen. I budući da nisam zagovarao razdvajanje (nisam mogao), možda u tome nisam uspeo. Bezbrižnost je potom bila uopšte jedan od ključnih problema. (Uporedi *Neki se ne daju proždrati* i Šalamunov *Liv* [Zlitje] iz knjige *Godišnje doba*⁴⁰.)

Nikako ne želim da se besmrtnost za koju se borio Šalamun, kako mi je pričao tokom jednog ručka, pretvori u sliku koja mi je ovih dana iskrsla u mislima dok sam razmišljao o njegovoj poeziji. Ako je besmrtnost to da nakon fizičke smrti nekog autora ostaju iza njega tekstovi koje ni detaljno i često čitanje ne može do kraja iscrpsti, onda je na tragu trenutnog Šalamunovog načina rada a uz današnje tehnološke mogućnosti, verovatnije zamisliti mašinu koja bi u beskonačnost reprodukovala stihove i nakon njegove smrti. Takve stihove koji bi se mogli izdati pod Šalamunovim imenom. A ako ovde tvrdim da poezija nije sve što je slučaj, onda je to zbog fundamentalnog odvajanja iz kojeg to potiče.

Produktivnost projekcije u budućnost, na primeru „vremena projekta“, u čitanju Dipuija u članku *Početi od početka*⁴¹, pokazao je Slavoj Žižek. Da Šalamun ne bi završio kao neka loša beskonačnost, potrebno je upravo zamisliti takvu katastrofu kako je već gore opisano i sve sadašnje delanje odrediti u odnosu na nju da do nje ne bi došlo. Sve to, dakle, zamišljam (tu mašinu što govori u beskonačnost umesto koje radije vidim ćutanje) samo da bi neka druga mogućnost uopšte mogla doći do realizacije. Čak iako ne bih u tome uspeo, čak iako nisam u tome uspeo.

sa slovenačkog preveo Ivan Antić

³⁶ Miklavž Komelj, „O pesniških postupkih v novejši poeziji Tomaža Šalamuna“, op. cit, str. 135-137.

³⁷ Tomaž Šalamun, *Od tam*, op. cit, str. 158.

³⁸ Tomaž Šalamun, *Živa rana, živi sok*, Obzorja, Maribor, 1988.

³⁹ No, Šalamun u novoj verziji pomenute pesme (*Svijetlo uklesan u Ime Njegovo*) menja poslednji stih. Umesto „Moj program je slast“ sada stoji „Moj master plan je Karlo“ (prim. prev.)

⁴⁰ Tomaž Šalamun, *Letni čas*, LUD Literatura, Ljubljana, 2010.

⁴¹ Slavoj Žižek, *Začeti od početka*, CZ, Ljubljana, 2010.

Bojan Marković

**KENGURU PANŠALAMUNSKJE RELIGIJE
(POKER BEZ POKERA)**

*Između dviju tačaka u prostoru
uvijek možeš povući ravnu crtu
ali gdje je put između istog kraja
ali literatura je nešto drugo
ali upravljanje državom je nešto drugo*

Tomaž Šalamun, *Poker*

Nedemokratski stav kako poetika mora imati razvijajuće namere u pogledu pomeranja refleksije i izraza postaje jedino moguće opredeljenje pesnika shvaćenog u užem smislu. Ako ove osobine označimo kao zajedničke sa neo-avangardnim (ne u smislu stilske formatiranja), bivamo dekonstruisani u nameri da konstituišemo značenja, a to je ono što nam ostaje od postmodernističke neodređenosti⁴². Mogućnost ideala originalnosti i simulakruma utopije vraća se u svom književnom toku nakon poništavanja. Možemo govoriti u novim terminima koji mogu biti i krajnje proizvoljni, a da se i dalje tiču ideala koji u osnovi biva nerazumno "a", manifestovano kao nerazumljivo-delimično razumljivo-error razumljivo⁴³, na primer da bude numerisano kao veliko A. Još slikovitije rečeno: kao Kenguru buduće savremenosti kojoj smo okrenuti licem-u-lice.

Autentično mora biti nesažvakano u ustima Kengurua, i otvoreno. Ono ne sme biti posredovano intencionalnim strategijama ideološkog i autopoetičkim frazama kako bi bilo mišljeno u klasifikaciji i vrednovano u sistemu, što ne znači da negiramo jezičku selekciju i misaonu nijansiranost kroz mesta samopregnuća duha koji se lomi između dokse i sopstvene ortodokse. Zvuči skaradno: larpurlartizam hermetizma u smislu ne-smisla! Ono što se manifestuje kao nesavladivo, ono je jedino autentično istinito i kao ne-oblikovno postojano. S njim se ipak i naravno nešto može učiniti, ali to pada u domen *post-*, u sferu imenovanja i znanja koje je uvek posredovanje posredovanja, jer ne zaboravimo da je tekstualni oblik u svom semantičkom smislu samo posledica. Izvor je biće koje ne može imati svoju adekvaciju, autentičnu predmetnost iznesenu spolja, pa sama zapitanost o pesmi jeste istraživanje posledice ili manifestacije koja bi da bude starija od izvora.

Veliko A koje smo izmislili, imaginirali da bismo izbegli uslovnu netačnost o stilskim pravcima i savremenim opredeljenjima, modusima stvaranja, ne nastaje u želji i zadatosti da se bude *drugačiji* i *novitetan*, da inicijacija u vrednost bude prethodena procesom verbalnog i praktičnog poništavanja utvrđenih normi i kanona. Da antinomičnost ne bude obrazac konstituisanja sopstvenog integriteta, a da se bude konstituisan. Samodovoljna konstitucija velikog A koje raste (ne znamo u-šta), i vitalnost estetske autentičnosti, koja nema nameru da bude sudarena sa prethodnikom, ipak može da zaglavi u problemu antinomije, koja se nameće po sebi. Iz ove perspektive istorijski neo-avangardni pravci kao da su nominalno

⁴² „Ne želeći da uđe ni u koji postojeći sistem, ili razotkrije neki od njih izuzev poigravajući se i izbegavajući da kaže šta je šta, dekonstrukcija nužno poriče i mogućnost da predloži vlastita značenja, pri čemu ne smije izdati svoje pretpostavke...Držeći se svojih stavova, dekonstrukcionista veoma često odustaju od kvalifikacija.“ Christopher Butler *Postmodernizam*, Šahinpašić, Sarajevo, 2007, str.29.

⁴³ Obratiti pažnju na nekorektnost stilske prirode teksta, impresionističke i kvazi-intelektualne prirode teksta, ne-sintaksu, pravopis, čak i u osnovi njegovu upitnu gnoseološku tačnost.

prenaglašavali sukobe i sebe u sukobima, dok se neretko suštinski stvaralo veliko A. Panšalamunska religioznost upravo uči da govori sa sobom kao esencijalna subjektivnost u opštem smislu (ne-Tomaževa).

Brendirani Šalamun koji ima zavidnu recepciju u Americi, Tomaž Šalamun, jugoslovenski pesnik koji je hapšen zbog pokera, to jest *Pokera*, Tomaž Šalamun koji je živeo svuda po svetu, i u Meksiku, Tomaž Šalamun, taj korpus trivijalnih značenja i odgonetki u tekstu, vapi za ukidanjem. Odnosno, ne Autor, već Kenguru kao neupotrebljivo telo poezije. Jednom osvojeno mesto prestaje da postoji u eminentnom smislu i postaje lebdeće značenje kanona, i ne samo to: ako gledamo samo u sam tekst ono dobija značenja svoje postegzistencije sa nekom pogrešnom i umišljenom svešču da se to htelo i, da je njegova preegzistencija morala biti takva, isplanirana, ili bar bliska pro-tumačenom. Kenguru pak ne spava u toj vreći. Naravno da tumačenje nije tačno, jer se njegov već osvojen kontrapunkt premešta u drugi spektar teksta. Osvojeno mesto tumačenja prestaje da pripada tekstu kao da nije nikada ni pripadalo.

Ako se u pesmama pod nazivom *Gljivice* govori i ne govori o političkim temama, ne mogu se kategorički nametnuti tačna značenja tekstu. U tome je prednost prepredenog hermetičnog teksta.

Da li je moguće čitati u smislu političkog teksta Poker bez Pokera? Apolitičan literarni tekst kao tekst bez markiranosti takođe je političan/politički, jer je odsustvo obeležja takođe obeležje (nulto obeležje). Možda i nije moguć (književni) tekst koji bi bio političan i nikako politički, jer kako razumeti misao bez praktikovanja, konkretnog određenja, eksplikacije, u čijim kategorijama i mislimo. S druge strane, politički a literarni tekst kao da je oksimoron, strogo određujuće političko je u suprotnosti sa idejom da se uvaži strano i drugo (koji su u biti poezije).

Uzmimo Šalamunovu reč *GLJIVE*⁴⁴: ukoliko u određenom kontekstu toj reči pripišemo značenje tromog političkog ili autoritarnog tela, ili parazitarnih sistemskih tela koja su napasnici a onda i žrtve, odmah ćemo pogrešiti. Već jednom osvojeno polje značenja koje nam se legitimno i subjektivno *javlja*, nama kao tumačima čiji rad neće u entropiju, iskrsava kao proizvoljno, čak netačno. Opire se sa-znanju, ali ne zbog sebe već radi nas. Uživanje ima apendiks u tom postupnom razvijanju značenja, čitanjima koja se penju ka imaginarnom središtu stvari, poput fatamorgana, a privid je i da nam se otkriva, *odmotava* nama slučena a namerom autora – zamagljena istina teksta. Istine teksta pak nema, ne u smislu koji bi se mogao saznati. Pošto takve istine nema, nema ni *potrebnih* značenja, usled postojanja odviše značenja. Ovde je upućen zahtev protiv zahtevanja za razumljivošću; tim imenom nazivamo antiagensa koji bi razgradio saodnose odgonetljivog, ali neprovizornog teksta (koji se otvara postupnošću senzibiliteta i misaone delatnosti). To dosadno zahtevanje da se piše razumljivo prebacuje problem i krivicu na stranu teksta oslobađajući sebe od odgovornosti i života od kompleksnosti i nijanse. Nasuprot *zahtevanju* je *zahtev da se razume* – pregnantna i intelektualna, svakako, humanistička ideja.

Postavlja se pitanje kako u ovoj savremenosti uhvatiti Kenguru u književnoj formi? S jedne strane, misli se o ojačanoj metaforičkoj ravni sa otežanom i svežom leksikom koja stremlje u pikturalno-leksičko mnoštvo, ali nikada ne prelazi u mnogogovorljivost. Poetika bliska metamorfozi u tradiciji avangardnih tekovina. S druge strane, izraziti se *avangardno* u misaonosti, fluktuirajući značenja kao mogućnost nove poetike avangardnog. Sve se više govori o novoj sentimentalnosti⁴⁵ sa subverzivnim potencijalom. Bilo koji od likova navedenih poetika ne ukida mogućnost poetike koja bi idealno objedinila svaku od mogućnosti.

Kako bi forma došla iz suštine, sama izazvana suštinom, a onda u prezentnost (posle koje

⁴⁴ pesma *Zlosvjestan*.

⁴⁵ Mihail Epštejn, *Postmodernizam*, Zepter Book World, Beograd, 1998, str. 132.

može i prestati zainteresovanost za tekst), najbolje bi bilo da se ukine dvojba između *koncepta* po kojem se piše (kao *polu-zadatosti*) i pisanja pesama kao uobličavanja posebnih ideja, slika, reči koje dolaze u sinhronijskom nizu, a svedeno na jedno i *prirodno* pisanje.

Biti spreman i smeo reći u ovom trenutku: (na)pisati remek-delo. Postoji čežnja za remek-delom bez namere da ishod bude prejudiciran u nekom posebnom slučaju. U ovom stavu nikako nije opravdano čitati obrazac tradicionalnog diskursa kao arhaizovanog tvorenja *klasičnog* niti bilo kog elitizovanog (povlašćenog) estetičkog suda i književne forme, mada se *o elitnom* u intelektualnom smislu i radi.

Ne samo da *mi nemamo jezik za ono što nas čeka* (na primer na području metafizičkog odnošenja), već *mi nemamo ni jezik za ono što nam se dešava*, a to znači da moj jezik može monopolisati čitavo podneblje događajnosti i značenja. Kada u *Pokeru* hoće da se kaže nešto o postojanju⁴⁶ (upravo u okolnostima da nema relevantnog jezika, to jest jedini relevantan jezik je onaj moj, koji se diktatorski nameće), to se može učiniti na bilo koji način bilo kojim rečima i, što je dalji označeni od označitelja, jezik je bliži izvrnutoj perspektivnosti – jezik čine novi označitelji za nove označene.

Česta refrenska ponavljanja u *Pokeru* („*limuni limuni*“, „*maline su,/ maline...maline su,/maline...*“, „*jer se provaljuje,/ jer se provaljuje,/ jer se provaljuje*“...) stvaraju još jednu iluziju podvojenosti ili umnožavanja. Prva pojavnost je iskršavanje smisla, a sledeća već utvrđivanje smisla koji je dobro, sve bolje, pre-poznat, toliko poznat da je prirodno istinita stvar kojoj nije potrebno dokazivanja. U rascepu između iskršavanja prve i druge pojavnosti, koja se ne predstavlja kao druga već kao večna i beskonačna, ona rudimentarna istina koja je oduvek tu, u toj praznoj razini rascepa nastaje koristoljubiva moć gospodara i tumača – jedno vladanje pragmatičnih značenja i utvrđenih identiteta poetika koje se daju reprodukovati iznova...

Iako sablazno zvuči pomenuti sina, oca i *umjetni* muški ud na istom mestu⁴⁷, namera nije egzibicija koja nužno izaziva bunt i stid, zgražavanje i neukus, takođe, nije prioritarna mogućnost da se u javnoj sferi postulira još jedan iskaz kao groteskni i ironizirajući oblik koji će da deluje u svrhu kritike. Namere su dublje: oblik stvoren iz referentnog javnog prostora, kroz intuicijom vođen subjektivitet, daje značenje koje govori o novoj poeziji, šireći i menjajući perspektivu, o pregnuću da se ona konstituiše u redefinisanim okolnostima, ali i nemogućnosti da se piše na isti način (ili uopšte piše).

⁴⁶ *Pregrizi vrat svojim gazelama*

neka isteče

neka isteče

neka krv preplavi kristale gađenja

kristale tvog postojanja

rastresi se lijepi leopardi

umoran si od stranih gostiju

hodaj džunglom

hodaj džunglom

⁴⁷ *pusa reče moj sin*

i sagnem se

i objesi mi oko vrata čudnu stvar

na kojoj dječijim rukopisom piše

UMJETNI KURAC

FLOR

ARS HIPPOCRATICA

U svetu, četrdeset godina posle, hiper-realnost i drugi hiper-diskursi, vitalizovani u eri postmodernizma, opstaju u svojoj nesažetosti, što nikako nije problem za poeziju 21. stoleća koja hoće u veliko A. Koliko god hiper-*nešto* bilo disperzivno pluralizovano, poezija čistih intencija (bez intencija, dakle), hiperbolisanjem svoje ne-moći u odnosu na predmete hiper-moći, može ući u samu stvar, u događaj koji, posvuda istovremen, čini jednu svedogađajnost. Prikazati svedogađajnost kroz interiorizovan izraz jeste savladavanje svedogađajnosti koju je sve teže identifikovati čak i u segmentu, a kada smo nečemu videli i prikazali lik, njega smo *posvojili ipodvlastili*. Da li tada zauzimamo mesta *velikih volšebnika* koji bi Sve bez ostatka? Da li tada zauzimamo mesta kulture izvan koje veliko A, autentično i *trans*-pozitivno, jedino funkcioniše?

BIBLIOGRAFIJA TOMAŽA ŠALAMUNA

Tomaž Šalamun rođen je 1941. u Zagrebu.

Svršio je studije istorije umetnosti.

Šezdesetih godina je bio aktivan u časopisu *Perspektive* i kao konceptualni umetnik u grupi OHO.

Od sedamdesetih do danas radi kao gostujući profesor kreativnog pisanja i književne teorije u Americi.

Godine 2005. izabran je za vanrednog člana SAZU.

Bibliografija na slovenačkom

- Poker.** Samozaložba, 1966.
Namen pelerine. Samozaložba, 1968. [Edicija Oho]
Romanje za Maruško. Ljubljana, Cankarjeva založba 1971.
Amerika. Maribor, Obzorja. 1972.
Bela Itaka. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1972.
Arena. Koper, Lipa. 1973.
Sokol. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1974.
Imre. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1975.
Turbine. Maribor, Obzorja. 1975.
Druidi. Koper, Lipa. 1975.
Praznik. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1976.
Zvezde. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1977.
Metoda angela. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1978.
Po sledeh divjadi. Koper, Lipa. 1979.
Zgodovina svetlobe je oranžna.
Maribor: Obzorja. 1979.
Maske. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1980.
Balada za Metko Krašovec. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1981.
Analogije svetlobe. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1982.
Glas. Maribor, Obzorja. 1983.
Sonet o mleku. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1984.
Soy realidad. Koper, Lipa. 1985.
Ljubljanska pomlad. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1986.
Mera časa. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1987.
Živa rana, živi sok. Maribor, Obzorja. 1988.
Otrok in jelen. Celovec, Salzburg, Wieser. 1990.
Hiša Markova. Ljubljana, Aleph. 1992.
Glagoli sonca: izbrane pesmi.
Ljubljana, Mladinska knjiga. 1993.
Ambra. Ljubljana, Mihelač. 1995.
Črni labod. Ljubljana, Mihelač. 1997.
Knjiga za mojega brata. Ljubljana,
Mladinska knjiga. 1997.
Morje. Ljubljana, Nova revija, 1999.

- Amerika.** Grosuplje, Mondena. 2000.
- Zelen ogenj, zelen cvet/ Fuoco verde, fiore verde.** Koper, Lipa. 2000.
- Table.** Maribor, Litera. 2002.
- Od tam.** Ljubljana, Mladinska knjiga. 2003.
- Z Arhilohom po Kikladih.** Ljubljana, Cankarjeva založba. 2004.
- Kaj je kaj.** Radovljica, Didakta. 2005.
- Sončni voz.** Ljubljana, Študentska založba
Beletrina. 2005.
- Sinji stolp.** Ljubljana, Študentska založba Beletrina 2007.
- Njanja me od nikoder obišče kot riba.** Koper, Hyperion. 2008.
- Levu sem zribal glavo do pol gobca, potem sem nehal.** Ljubljana, Cankarjeva založba.
2009.
- Mrzle pravljice.** Ljubljana, Nova revija. 2009.
- Ko vdre senca / When the shadow breaks / Quand l'ombre force.**
Ljubljana, Litterae Slovenicae, 2010.
- Letni čas.** Ljubljana, LUD Literatura, 2010.
- Kdaj.** Ljubljana, Študentska založba, 2011.
- Opera buffa.** Novo mesto, Goga. 2011.

Bibliografija na srpskohrvatskom

PESME / PESMI

Izbor Janko Kos. Pogovor Niko Grafenauer. Preveo Dejan Poznanović. Narodna knjiga,
Beograd, 1974.

DRUIDI

Preveo Josip Osti. "Glas", Banjaluka, 1978.

SNEG

Izbor i prevod Dejan Poznanović. Matica Srpska, Novi Sad, 1978.

METODA ANĐELA

Preveo Josip Osti, Mladost, Zagreb, 1980.

ANALOGIJE SVJETLOSTI

Preveo Josip Osti. B "100 x 165" B Beograd, 1980.

GLAS

Preveo Ljubomir Stefanović, Logos, Split, 1985.

MASKE

Preveo Josip Osti, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1987.

POKER

Preveo Josip Osti. Pogovor Tomaž Brejc. Crteži Metka Krašovec. Biblioteka LICA, Sarajevo
(s. n.) 1988.

MOLITVA ZA KRUH

Preveo Josip Osti. Udruženje književnika Crne Gore, Titograd, 1989.

MERA VREMENA

Preveo Milan Đorđević.

Biblioteka Pana Dušickog, Beograd, 1990.

DIJETE I JELEN

Preveo Josip Osti. KOV, Vršac, 1990.

RIVA (izabrane pesme)

Preveo Radoslav Dabo. Meandar, Zagreb, 1997.

BALADA ZA METKU KRAŠOVEC

Preveo Milan Đorđević. Arka, Smederevo, 2003.

Preveo Edo Fičor. Naklada MD, Zagreb, 2002.

AMBRA

Preveo Milan Đorđević. Forum pisaca, Beograd, 2002.

MORE

Preveo Edo Fičor. Meandar, Zagreb, 2008.

CRNI LABUD

Prevela Ksenija Premur. Naklada Lara, Zagreb, 2010.

RIJEČ JE TEMELJ SVIJETA

Izbor i prevod Josip Osti. OKF, Cetinje, 2012.

u pripremi

POKER

Dvojezično izdanje. Preveo Josip Osti. Knjižuljak, Beograd, 2013.

pisali su:

Monika Vrečar (1984, Slovenija), pesnikinja i prozni pisac, bavi se performansom i video performansom. Objavila je dve knjige: *Začela bova ko boš pripravljena* (poezija, KUD Kentaver, 2011) i *Kdo je najel sonce* (proza, LUD Šerpa, 2012).

Dejan Koban (1979) objavio je knjigu *Metulji pod tlakom* (Podnart, samozal. Blablaba & Bla, 2008). Saurednik je pesničkog festivala *Mlade rime*. Predvodi alternativnu-performans grupu *Nevem Nevem*.

Karlo Hmeljak (1983, Kopar), pesnik je i jedriličar. Objavio je dve knjige pesama: *Dve leti pod ničlo* (2007) i *Krčrk* (2012). Jedan je od urednika paraliterarne organizacije i časopisa I.D.I.O.T.

Veronika Dintinjana (1977), pesnikinja, prevoditeljka i urednica prevodnih izdanja za KUD Kentaver. Najbolji mladi autor Festivala mlade literature Urška 2002. godine. Vitez pesničkog turnira u Mariboru 2008. Osvojila 6. ljubljanski pesnički slem (2008). Dobitnica nagrade za najbolju prvu knjigu na 24. nacionalnom sajmu knjige (*Rumeno gori grm forzicij*, LUD Literatura 2008). Izbor pesama Louise Glück u njenom prevodu objavljen je u ediciji Nova lirika kod izdavačke kuće Mladinska knjiga. Organizatorica pesničkih večeri Mlade rime i istoimenog festivala.

Tibor Hrs Pandur (1985) objavio je knjigu pesama *Enerđimašina* (2010) i napisao dramu *Sen 59* (2009). Uređuje časopis i Paraliterarnu organizaciju I.D.I.O.T. Trenutno je njegov dramski tekst o Nikoli Tesli, *Tesla Unplugged* u produkciji na Radiju Slovenija. Radi kao slobodni prevodilac i pisac u Ljubljani.

Blaž Božič (1991) objavio je zbirku pesama *Grč* (Demo, 2011). U pripremi je knjiga *Potem smo si vranice odprli na nežno valujoči livadi* (KUD France Prešeren Trnovo, Ljubljana). Gitarista u bendu *Nevem Nevem*.

Uroš Prah (1988) student je komparativne književnosti i filozofije u Ljubljani. Objavio je knjigu *Čezse polzeči* (CSK, Aleph, 2012). Suosnivač i urednik časopisa i paraliterarne organizacije I.D.I.O.T.

Bojan Marković je rođen u Užicu 1985. godine. Apsolvent je na katedri za Južnoslovensku književnost i jezik Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Poeziju objavljuje u književnoj periodici, a izvodi je na brojnim javnim čitanjima. Zanima se i za film, muziku i dramu kao deo grupe *Prosuti Iznutra*.

na naslovnoj strani:

Tomaž Šalamun, korice *Pokera*, izdanje *Knjižuljka*, 2013

Impresum

- › urednici
Bojan Savić Ostojić
Vladimir Stojnić
- › web dizajn
Goran Savić Ostojić
Nikola Zlatanović
- › lektura
Jelena Milinković

